

พัฒนาปัญญา

เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๒

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

อายุสังขต ๘๒ ปี

คุณแม่สุจิต บุญคำ

พัฒนาปัญญา

เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๒

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

อายุศมงคล ๘๒ ปี

คุณแม่สุด บุญคำ

พัฒนาปัญญา (เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๒)

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-8357-02-3

พิมพ์ครั้งที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๕

จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

- อายุควมงคล ๘๒ ปี คุณแม่สุด บุญคำ

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๔/๖๗, ๖๘, ๗/, ๗๒ ซอย ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทร. ๐-๒๘๖๔-๐๔๓๔-๕, ๐-๒๔๑๒-๕๘๙๑, ๐-๒๔๑๒-๕๘๘๗

โทรสาร ๐-๒๔๑๒-๓๐๘๗, ๐-๒๘๖๔-๓๕๕๐

E-mail : sahadham@hotmail.com

อนุโมทนา

ในพุทธศักราช ๒๕๔๕ นี้ คุณแม่สุด บุญคำ จะมีอายุ ๘๒ ปีบริบูรณ์ อันนับว่าเป็นโอกาสสำคัญที่ลูกหลานและผู้ที่เกี่ยวข้องจะแสดงน้ำใจมุทิตา ในการนี้ คุณธนิต มาศรีนวล บรรณารักษ์จะมาถึงนั้นแล้ว บรรณารักษ์จะบำเพ็ญบุญกุศลด้วยกรรมทานจึงได้แจ้งกุศลฉันทะที่จะพิมพ์หนังสือ พัฒนาปัญญา เล่าเรื่องให้โยมฟัง ชุดที่ ๒ เพื่อแจกมอบแก่ญาติมิตรและ ประชาชนทั่วไป

บุญกุศลครั้งนี้ นับว่าเป็นการแสดงความรักปรารถนาดีต่อท่านเจ้าของวันเกิด ด้วยกรรมวิธีที่จะทำให้เกิดความเป็นมงคลอย่างแท้จริง พร้อมทั้งเป็นการมอบ ให้ซึ่งของแจกอันประเสริฐคือธรรม อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขที่เป็นแก่นสารมั่นคงและยั่งยืน อาตมภาพของอนุโมทนามุทิตากรรมของคุณธนิต มาศรีนวล ในการ บำเพ็ญกรรมทานครั้งนี้

กรรมทานนั้น นอกจากเป็นกุศลที่ทำให้เป็นมงคลอันอุดมแล้วยังเป็น ศาสนกิจสำคัญ ที่จะสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ยืนนาน เพื่อดำรงรักษา ธรรมอันเป็นอมฤตไว้ให้แก่สังคม ท่านผู้ชวนชวายเป็นบุญกุศลดังกล่าว จึง เป็นผู้สร้างบุญพระไว้ในพระพุทธศาสนา

ในโอกาสแห่งมงคลคล้ายวันเกิดแห่งปี ๒๕๔๕ นี้ ขออานุภาพคุณ พระรัตนตรัยพร้อมทั้งกรรมทานกุศลจรรยาที่ได้บำเพ็ญจงเป็นปัจจัยอภิบาลรักษาให้ คุณแม่สุด บุญคำ พร้อมทั้งลูกหลาน ญาติมิตร เจริญในธรรม งอกงามใน ความสุข พรั่งพร้อมด้วยสรรพพรชัยตลอดกาลนาน

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๕

สารบัญ

มีปัญญาต้องรู้จักใช้	๑
ปัญญาพาพ้นภัยพาล	๗
ปัญญาแก้กลโกง	๑๒
ปัญญาพาสู่สุข	๑๖
เด็กน้อยโพธิสัตว์	๒๐
ทางเกิดของปัญญา	๓๒
สตรีก็มีปัญญาเลิศ	๓๗
หลักการพัฒนาปัญญา	๔๓

มีปัญญาต้องรู้จักใช้

เจริญพร วันนี้อาตมภาพก็ว่าจะพูดเรื่องปัญญาต่อ ปัญญา นั้นเป็นเรื่องกว้างขวางลึกซึ้งมาก มีหลายระดับด้วยกัน และก็ใช้งานได้ทุกระดับด้วย ตั้งแต่กิจธุระสามัญประจำวันไป จนกระทั่งการปฏิบัติธรรมถึงขั้นบรรลุมรรคผล เป็นพระพุทธเจ้า ก็เป็นด้วยปัญญา เพราะคำว่า พุทธะ ก็แปลว่าผู้ตื่นแล้ว หมายถึงว่ามีปัญญา ตื่นจากโมหะ ตื่นจากความมืด หรือคำว่าโพธิ ก็หมายถึงปัญญาเหมือนกัน นี่ก็เป็นเรื่องของปัญญา ซึ่งมีระดับต่างๆ มากมาย

สำหรับวันนี้ อาตมภาพคิดว่า จะเล่าแทรกเรื่องเบาๆ ให้เห็นว่าปัญญาที่นำมาใช้ในระดับต้นๆ ในกิจธุระธรรมดา แม้จนกระทั่งในการแข่งขันต่อสู้ ชิงไหวชิงพริบกันนั้นะ เป็นอย่างไร จะได้เอามาเทียบแล้วทำให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องปัญญาโดยทั่วๆ ไป

สำหรับเรื่องที่จะเอามาเล่าแทรกวันนี้ก็เอามาจากนิทานชาดก

* เล่าเมื่อวันที่ ๒๓ กันยายน ๒๕๒๘

ท่านเล่าให้ฟังว่า นานมาแล้ว มีคนสวนคนหนึ่งของพระราชาทำหน้าที่รักษาพระราชอุทยาน อยู่มาวันหนึ่ง มีงานนักขัตฤกษ์ แกก็อยากจะไปเที่ยวเล่นบ้าง แต่แกจะละทิ้งสวนไปไม่มีคนดูแลก็ไม่ได้ แกก็นึกขึ้นมาว่า ในสวนของเรามีลิงอยู่ฝูงหนึ่งพอจะช่วยงานได้ในระหว่างที่เราไม่อยู่ที่นี่ เราจะมีภาระเรื่องการดูแลสวนให้ลิงช่วยจัดการ เพราะว่าการดูแลในที่นี้ก็ไม่มียะไรมาก เพียงแต่คอยรดน้ำต้นไม้เท่านั้นเอง

คนสวนคิดอย่างนั้นแล้วก็เรียกลิงจำฝูงมาแล้วก็บอกว่า “นี่นะเธอทั้งหลาย บรรดาฝูงลิงก็ได้อาศัยสวนนี้เป็นที่อยู่สบายมานานแล้ว นี่ฉันจะให้ช่วยรับภาระดูแลสวนสักวันหนึ่งจะได้ไหม ฉันจะเข้าไปดูระในเมื่อไปดูการละเล่น ช่วยรดน้ำให้ที พาฝูงลิงทั้งหมดนี้ เอาน้ำมารดต้นไม้ในสวน” ลิงจำฝูงก็บอกว่า “ได้จ๊ะ” นายคนสวนก็เลยไปจัดการเอาพวกกระป๋องและถังน้ำมารวบรวมไว้ให้ สั่งการเรียบร้อยดีแล้ว คนเฝ้าสวนของพระเจ้าแผ่นดินก็ไปเที่ยวเล่นในเมือง

ฝ่ายจำฝูงลิง ถึงเวลาที่จะรดน้ำต้นไม้ก็บอกกับพวกลูกน้องลิงทั้งหลาย สั่งว่า “นี่พวกเราช่วยกันเอาถังน้ำเหล่านี้ ไปตักน้ำในสระในแม่น้ำนั้นมารดต้นไม้” บรรดาลิงทั้งหลายก็พากันฉวยเอาถังน้ำบ้างกระป๋องน้ำบ้าง และก็จะเริ่มไปตักน้ำมารดต้นไม้ตามคำสั่ง แต่แล้วจำฝูงลิงก็บอกว่า

“หยุด หยุด! หยุดก่อน หยุดก่อน! พวกเราต้องใช้น้ำอย่างประหยัด เราจะทำอย่างไรจึงจะใช้น้ำอย่างประหยัด เราก็ต้องดูว่าต้นไม้ต้นไหนต้องการน้ำมาก ต้นไหนต้องการน้ำน้อย แล้วรดให้พอดี ต้นไหนต้องการน้ำมาก เราก็รดน้ำมาก ต้นไหนต้องการน้ำน้อย ก็

รดน้ำน้อย แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่า ต้นไหนต้องการน้ำมากต้นไหนต้องการน้ำน้อย ก็ต้องรู้ว่าต้นไหนรากยาวต้นไหนรากสั้น ต้นไหนรากยาวก็แสดงว่าต้องการน้ำมาก ต้นไหนรากสั้นก็ต้องการน้ำน้อย เพราะฉะนั้น เรามาแบ่งงานกันนะ ลิง ๒ ตัว ตัวหนึ่งก็ดูรากต้นไม้ ตัวหนึ่งก็ไปเอาน้ำมารด”

ว่าแล้วก็ให้ลิงแบ่งงานกันเป็นคู่ๆ ลิงทั้งหลายก็ทำตาม ลิงตัวหนึ่งก็รออยู่ที่ต้นไม้ ลิงอีกตัวหนึ่งก็ไปตักน้ำมา พอจะรด ลิงตัวที่อยู่ที่ต้นไม้ก็ถอนต้นไม้ขึ้นมาดูราก บอกว่า ต้นนี้รากยาว แล้วก็ใส่ลงไป ลิงอีกตัวหนึ่งก็รดน้ำมาก เสร็จแล้วก็ไปถอนต้นไม้ดู บอกว่า “อ้าว! ต้นนี้รากสั้น” แล้วก็รดน้ำน้อย ทำอย่างนี้จนกระทั่งหมดสวน ปรากฏว่าต้นไม้ในพระราชอุทยานตายหมด

นี่ก็เป็นเรื่องของปัญญาลิง แสดงว่าลิงตัวนี้มีปัญญามาก แต่ว่าปัญญาไม่พอดี จะว่าปัญญาเกินไปหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ คิดไปข้างเดียว จะเห็นว่ามันฉลาดนะ มันเข้าใจคิด รู้จักคิดว่า ต้นไม้ี่จะต้องมีกินน้ำมากน้ำน้อย ต้องการน้ำไม่เท่ากัน รากยาว รากสั้น อะไรอย่างนี้ ก็คิดเป็นเหตุเป็นผล แต่เหตุผลของลิงนี้มันไม่พอดี มันกลายเป็นโทษก็เลยมีพุทธศาสนสุภาษิตสอนว่า “คนฉลาดไม่เข้าเรื่อง หรือฉลาดไม่เป็นเรื่อง ไม่ทำให้เกิดความสุข” คือทำให้เกิดโทษเกิดความเสียหาย เพราะฉะนั้นการใช้ปัญญาก็มีคติว่า จะต้องระมัดระวังเหมือนกัน อาจจะมีการผิดพลาด โดยเข้าใจว่า เรานี้ใช้ปัญญาหรือเรามีปัญญามากแล้ว แต่ปัญญาของเรานั้นอาจจะมีจุดบกพร่อง มีแง่ที่ไม่สมบูรณ์ ใช้ผิดพลาด ทำให้เกิดโทษเกิดความเสียหายขึ้นมามากมาย นี่ก็เป็นเรื่องหนึ่ง

ขอเล่าอีกเรื่องหนึ่ง

คราวนี้ก็เป็นเรื่องลึกลับเหมือนกัน ลึกลับนั้นมีชื่อมากในบรรดาสัตว์ทั้งหลายว่าเป็นสัตว์ที่ฉลาด ที่นี้ลองมาดูกันว่าลึกลับตัวหนึ่งจะทำให้เกิดเรื่องเสียหายหรือไม่

มีเรื่องในชาติอกอีกแหละ เล่าว่า ที่แม่น้ำสายหนึ่งมีจระเข้ตัวเมียคู่หนึ่ง อยู่มาจระเข้ตัวเมียเกิดแพ้อุ้งมือก็บอกแก่จระเข้ตัวผู้ว่า “ฉันแพ้อุ้งมือ อยากจะกินหัวใจลิง” จระเข้ตัวผู้ก็คิดว่า เอ! เราจะทำอย่างไรดี เราจะต้องหาทางช่วยให้จระเข้ตัวเมียนี้ได้กินหัวใจลิงในที่สุดก็คิดอุบายขึ้นมาได้

พอคิดอุบายได้แล้ว จระเข้ก็ไพล่ขึ้นมาจากพื้นน้ำ แล้วว่ายน้ำเข้าไปที่ริมตลิ่ง ไปคุยกับลิงตัวหนึ่ง บังเอิญไปเจอตัวที่ฉลาด จระเข้ก็ทักทายลิง บอกว่า “นี่ท่านอยู่ที่นี้คงจะสบายดีนะ หากินได้ดีไหม” ลิงก็บอกว่า “ต้นไม้แถวนี้ลิงมันมาก แย่งกันกิน จนผลไม้เหลือน้อย รู้สึกจะขาดแคลนมากสักหน่อย หากินยาก”

จระเข้บอกว่า “นี่นะ ข้าพเจ้าเที่ยวไปในน่านน้ำนี้ เดียวก็มาฝั่งนี้ เดียวก็ไปฝั่งโน้น ข้าพเจ้าได้เห็นที่ฝั่งโน้น ฝั่งตรงข้ามนะ ต้นไม้มีผลไม้มากเหลือเกิน ถ้าท่านได้ไปอยู่ที่นั่น คงจะอุดมสมบูรณ์” จระเข้พรรณนาจนกระทั่งลิงอยากจะไป ลิงก็บอก “เอ! ฉันอยากจะไปฝั่งโน้นบ้างละ แต่ฉันไปไม่ได้มันมีแม่น้ำกั้นอยู่ ไม่รู้จะไปยังไง” จระเข้บอกว่า “ไม่เป็นไร ถ้าท่านอยากจะไปจริงๆ ข้าพเจ้าจะอาสาช่วยให้ท่านขี่หลังไปเลย ข้าพเจ้าจะว่ายน้ำไปถึงฝั่งโน้น” ลิงก็ตกลง

เมื่อตกลงกันอย่างนั้นแล้วจระเข้ก็เข้ามาที่ฝั่ง แล้วก็ให้ลิงขึ้นหลัง จระเข้ก็ว่ายน้ำไปจนกระทั่งถึงกลางแม่น้ำ พอเห็นว่าถึง

กลางแม่น้ำแล้ว จระเข้ก็มั่นใจว่าคราวนี้ได้หัวใจลิงแน่ จะเอาหัวใจลิงไปให้เมียของตนกิน ก็เลยเยาะเย้ยลิงขึ้นมาว่า “นี่ท่านเสียรู้เราแล้ว รู้ไหม เราจะเอาหัวใจของท่านไปให้เมียกิน” ลิงก็ตกใจพูดว่า “อ้าว! ทำไมล่ะ ทำไมไม่พาข้าพเจ้าไปฝั่งโน้น” จระเข้ก็บอกว่า “เราไม่ต้องการจะพาท่านไปหรอก เราต้องการจะฆ่าท่านเอาหัวใจต่างหากล่ะ” ลิงก็ตกใจมาก

ถึงแม้ลิงจะกลัวมากก็จริง แต่เพราะมีปัญญา ก็เลยคิดอุบายซ่อนขึ้นมาในบัดนั้น บอกว่า “เดี๋ยวก่อน เดี๋ยวก่อน นี่ท่านพาข้าพเจ้ามาด้วยความเข้าใจผิด ข้าพเจ้าไม่ได้เอาหัวใจติดมาด้วยหรอก เวลาข้าพเจ้าจะมาอย่างนี้ข้าพเจ้าเอาหัวใจออกไปเก็บไว้ที่อื่นแล้ว” จระเข้สงสัยก็ถามว่า “ท่านเอาหัวใจไว้ที่ไหนล่ะ” ลิงก็ชี้กลับไปที่ยังเดิมมันนั่น ชี้ไปที่ต้นไม้ต้นหนึ่ง มีผลไม้สีแดงๆ ก็บอกว่า “นั่นแหละหัวใจของข้าพเจ้าแขวนไว้ที่ต้นไม้ นั่น เห็นไหม”

จระเข้โง่ ก็เชื่อ คิดว่า เอ! ไม่รู้จะอย่างไรดี มีทางจะได้กินหัวใจลิงไหมหนอ ก็บอกลิงว่า “แกจะต้องเอาหัวใจมาให้ข้าพเจ้า ไม่งั้นข้าพเจ้าจะฆ่าแก” ลิงก็บอกว่า “เอ้า! ข้าพเจ้าสัญญาว่าจะเอามาให้ แต่จะอย่างไรล่ะ ก็ต้องพาข้าพเจ้ากลับไปที่ยังเดิม แล้วจะขึ้นไปเอาหัวใจมาให้” จระเข้ก็คาดคั้นบอกว่า “ต้องไปเอามานะ ไม่งั้นฉันจะฆ่าแกให้ตาย” ลิงก็รับปากรับคำดี

จระเข้ก็หันหัวกลับ ว่ายนํ้ามาเข้าฝั่ง พอเข้าถึงฝั่ง พอเอาหัวเกยตื้น ลิงก็กระโดดแผลวขึ้นหัวจระเข้ไปข้ามขึ้นฝั่ง แล้วก็ขึ้นต้นไม้ไปเลย พอขึ้นต้นไม้ไปแล้วก็ไปข่มต้นไม้ร้องเยาะเย้ยจระเข้บอกว่า “จระเข้หน้าโง่ แกเสียรู้ข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าเอาหัวใจไว้ที่ต้นไม้มีที่ไหน แก

อดกินข้าวแล้ว” จะระเข้ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร เสียรู้เขาแล้วก็ไม่มีความที่จะขึ้นไปจับปลิงได้ ผลที่สุดก็เลยดำน้ำหายไป

เรื่องก็จบลง อันนี้ก็เป็นการใช้ปัญญา แต่เป็นปัญญาที่ใช้ในระดับกัจจตุระธรรมดาสามัญ แม้จนกระทั่งเรื่องของกิเลส ที่มาต่อสู้อิงไหวชิงพริบกัน อาตมภาพเอามาเล่าเพื่อให้เห็นเรื่องปัญญาที่ใช้ในแง่ในระดับต่างๆ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงนำมาตรัสไว้ในชาดก เพื่อเป็นการสอนคติธรรม

แม้จะเป็นเรื่องของการใช้ปัญญาก็จริง แต่ก็มีคติธรรมอื่นๆ แทรกอยู่ด้วย เรื่องแรก ก็คือการใช้ปัญญาไม่ถูกเรื่อง หรือฉลาดไม่เป็นเรื่อง ไม่เข้าเรื่อง ซึ่งทำให้เกิดโทษได้ ส่วนเรื่องที่ ๒ เป็นพฤติกรรมของระเข้ที่ต้องการจะทำความทุกข์ความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น โดยใช้อุบายหลอกลวงเขา แต่คนที่ลวงเขาก็อาจจะถูกเขาลวงตอบได้ และก็กลับได้รับทุกข์แสนสาหัส เหมือนอย่างระเข้ตัวนี้ ส่วนคนที่รู้จักใช้ปัญญาก็สามารถแก้ไขสถานการณ์ ทำให้หมดปัญหา ทำให้ตนเองรอดพ้นจากความทุกข์ไปได้ เหมือนอย่างลิงในเรื่องที่สองนั้น

วันนี้ อาตมภาพก็เอาเรื่องเบาๆ มาเล่าให้โยมฟัง จะค่อยๆ เล่าเรื่องปัญญาที่อาจจะลึกซึ่งขึ้นไปตามลำดับเท่าที่มีโอกาส ให้เห็นปัญญาในระดับต่างๆ ในหลายระดับ สำหรับวันนี้ ก็ได้ทั้งเรื่องปัญญาด้วย ทั้งคติธรรมที่แฝงมากับเรื่องในชาดกนั้นด้วย ก็ขออนุโมทนาโยมแต่เพียงเท่านี้ เจริญพร

ปัญญาพาพ้นภัยพาล*

เจริญพร อาตมภาพเคยพูดเรื่องปัญญาไว้ และได้เล่าเรื่อง
อะไรต่างๆ ที่เกี่ยวกับปัญญาหลายครั้ง ต่อมาก็เล่าออกไปถึงเรื่องอื่นๆ
หลายครั้งแล้วเหมือนกัน คิดว่าคราวนี้จะวกกลับมาหาเรื่องปัญญา
อีกที โดยเล่าเรื่องตัวอย่างประกอบเกี่ยวกับการใช้ปัญญา คือว่า
ปัญญานั้นใช้งานได้หลายระดับ ทั้งในระดับความเป็นอยู่ประจำวัน
การทำธุระการงาน และการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น คราวนี้ ก็จะ
เอาตัวอย่างที่เกี่ยวกับการใช้งานในชีวิตประจำวันมาเล่าอีก เป็น
เรื่องประเพณีทานชาดก แสดงถึงการใช้ปัญญาเพื่อจะเอาชีวิตให้
รอด ด้วยการรู้จักแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า

มีนิทานชาดกเรื่องหนึ่ง เล่าเรื่องนก ๒ ชนิด คือ นกเหยี่ยว กับ
นกมูลไถ นกมูลไถ เป็นนกเล็กๆ ชนิดหนึ่ง ซึ่งหากินอยู่ตามท้องนา
เป็นนกที่เป็นเหยื่อของเหยี่ยวของกาได้ เรื่องนั้นเล่าว่า

วันหนึ่ง ขณะที่นกมูลไถหากินอยู่ในท้องนา เหยี่ยวตัวหนึ่งได้
มาโฉบเฉี่ยวเอาไป นกมูลไถนั้นได้รับความทุกข์เป็นอันมาก ระหว่าง

* เล่าเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๒๘

ที่อยู่ในกรงเล็บของเหยี่ยวที่กำลังบินไปอยู่นั้น ก็มองเห็นความตายอยู่ข้างหน้า แต่เพราะความที่เป็นสัตว์มีปัญญา ก็คิดแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าเอาตัวรอดด้วยปฏิภาณไหวพริบ จึงแต่งเป็นอุบายขึ้นมา ทำเป็นร้องคร่ำครวญบ่นเพื่อว่า “เฮ้อ! นี่เราไม่น่าเลยนะ หากินอยู่ในถิ่นของตัวดี ๆ ก็ไม่เอา ออกมาเที่ยวหากินนอกถิ่นนอกแดน ก็เลยถูกเหยี่ยวมาฉีดยาเอาไปได้ นี่ถ้าเรายังอยู่ในถิ่นของเราละก็ อย่ว่าแต่เหยี่ยวอย่างนี้เลย ให้นักอะไรใหญ่กว่านี้หรือเก่งกว่านี้ก็ไม่มีทางจะทำอะไรเราได้” นกมูลไถพูดบ่นเพื่อทำนองนี้ไปเรื่อย ๆ

ฝ่ายเหยี่ยวได้ยินคำที่นกมูลไถว่ามากระทบตัวเอง คล้าย ๆ ถูกก็ชักจวน จึงบอกว่า “เฮ้! แกว่า ถ้าหากว่าแกอยู่ในถิ่นของแก ฉันจะทำอะไรแกไม่ได้ใช่ไหม” นกมูลไถ ก็บอกว่า “ฉันก็ว่าอย่างนั้นแหละ ท่าน” เหยี่ยวก็เลยบอกว่า “เฮ้! ลองดูก็ได้ แกลองไปอยู่ในถิ่นของแกสิ ฉันจะฉีดยาให้ได้ ถ้าฉันฉีดยาไม่ได้ก็ให้มันรู้ไป แกก็จะได้รอดชีวิต” นกมูลไถก็ตกลง เหยี่ยวนั้น ด้วยความที่หยิ่งในความสามารถของตนเอง จึงนึกไม่เท่าทันอุบายของนกมูลไถ ก็เอานกมูลไถกลับมาปล่อยที่ท้องนา และเอาไปปล่อยไว้ในที่ที่นกมูลไถบอกว่าเป็นถิ่นของตนด้วย

ธรรมชาติสัตว์ที่หากินในถิ่นที่เขาเคยนั้น ก็ย่อมชำนาญในถิ่นนั้น สามารถหลบหลีกได้ดีกว่าที่จะไปหากินในถิ่นอื่น เมื่อนกมูลไถไปถึงถิ่นของตัวแล้ว ก็เตรียมพร้อมที่จะหลบหลีกเหยี่ยว ให้เหยี่ยวฉีดยาไม่ได้ จึงทำอุบายขึ้นไปเกาะบนก้อนดินใหญ่ ๆ ก้อนหนึ่งที่สูงขึ้นมาเด่นเป็นพิเศษ เมื่อพร้อมแล้วเหยี่ยวก็โฉบลงมา พอเหยี่ยว

โอบลงมาในกลางอากาศ ดิ่งใกล้เข้ามาจนจะถึง นกมูลไถก็หลบลงไปในชอกดิน ฝ่ายเหยี่ยวตัวใหญ่นั้นโอบลงมาด้วยกำลังแรงมาก แรงพุงทำให้ยังไม่ทัน เมื่อไม่มีตัวนกมูลไถอยู่บนก้อนดินใหญ่ ตัวของนกเหยี่ยวนั้นก็เลยลงมาปะทะที่ก้อนดินเต็มที ปรากฏว่าเหยี่ยวนั้นถึงแก่ความตายด้วยกำลังแรงโอบพุงลงมาของตนเอง นกมูลไถจึงรอดชีวิต

นี่ก็เป็นนิทานชาดก ที่แสดงถึงคติธรรมในการใช้ปัญญา ถ้าหากว่ามีสติและใช้ปัญญา ก็อาจจะแก้ไขสถานการณ์ร้ายเฉพาะหน้าให้ผ่านพ้นไปได้เหมือนกับนกมูลไถนี้ และในทางตรงข้ามเหยี่ยวนั้น ก็ด้วยกิเลสของตนเองที่มัวแต่นึกคิดด้วยมานะว่าเขาจะถูกเหยียดหยามตน จึงไม่ได้ใช้ปัญญาพิจารณาว่าอาจจะเป็นอุบายของเขา รู้ไม่เท่าทัน ปล่อยให้กำลังโทสะครอบงำ ก็เลยพาตัวเองไปได้รับความทุกข์เดือดร้อนถึงแก่ความตาย นี่ก็เป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่แสดงถึงการใช้ปัญญาในระดับสามัญ

ดังที่อาตมภาพกล่าวมาแล้วว่า การใช้ปัญญานี้ ถ้าใช้ไปในทางที่ไม่ดี ก็กลายเป็นโทษทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น แต่ถ้ารู้จักใช้ ก็คลี่คลายแก้ปัญหาให้สำเร็จได้ ดังจะเล่าตัวอย่างการใช้ปัญญาอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งผู้ที่ใช้ปัญญานั้น ก็คงจะมีความสามารถไม่แพ้กัน มูลไถเมื่อก็ แต่จะเป็นคุณหรือโทษ ก็แล้วแต่ว่าจะใช้ถูกหรือไม่

มีเรื่องเล่ามาเกี่ยวกับพ่อค้าสองคน เป็นพ่อค้าบ้านนอกกับพ่อค้าชาวกรุง พ่อค้าบ้านนอกคนหนึ่งเข้ามาค้าขายในกรุง นำเอาผลไม้มาฝากไว้ที่บ้านของพ่อค้าชาวกรุง จำนวน ๕๐๐ อัน เมื่อฝากไว้แล้วก็ไปทำธุระอย่างอื่น ต่อมาเป็นเวลานาน ก็กลับมาที่

บ้านของพ่อค้าชาวกรุงนั้น เพื่อทวงเอาผลไม้กลับคืน จะได้เอาไป
 ค่าขายต่อ ฝ่ายพ่อค้าชาวกรุงนั้นได้นำเอาผลไม้ ๕๐๐ อัน ไปขาย
 เอาเงินหมดแล้ว เมื่อเขามาทวงตัวเองก็ไม่มีจะให้ นึกอะไรไม่ทันก็
 เลยบอกว่า “หนูมันกินหมดแล้ว หนูกินผลไม้หมด”

ฝ่ายพ่อค้าชาวบ้านนอก เมื่อเขาบอกอย่างนั้นก็ไม่ว่าจะทำ
 อย่างไร ก็ของมันไม่มีจะให้แล้ว ก็หมดทาง แต่คิดค้นอยู่ในใจว่า
 จะต้องหาทางแก้เผ็ด วันหนึ่งจึงมาชวนลูกชายเล็กๆ ของพ่อค้าชาว
 กรุงไปเที่ยวเล่น บอกว่า จะพาไปอาบน้ำ ไปเล่นน้ำในแม่น้ำ พอไป
 แล้ว ก็กลับมาคนเดียว ฝ่ายพ่อค้าชาวกรุงก็ถามว่า “อ้าว! ลูกฉัน
 ไปไหนล่ะ ไม่เห็นกลับมาด้วย” พ่อค้าบ้านนอกก็ตอบว่า “โอ้! ต้อง
 เสียใจด้วย ระหว่างที่ผมไปอาบน้ำ เล่นน้ำอยู่นั้นนะ ลูกของคุณถูก
 เขี้ยวฉีดยาไป” วาวัน ฝ่ายพ่อค้าชาวกรุงก็ค้ำขึ้นว่า “เป็นไปไม่ได้
 ลูกฉันตัวแค่นี้ เขี้ยวมันจะมาฉีดยาไปได้ยังไง เขี้ยวมันตัวเล็กนิด
 เดียว” พ่อค้าชาวบ้าน ก็ว่า “ไม่ทราบสิครับ เขี้ยวมันฉีดยาไปแล้ว
 ผมก็ทำอะไรไม่ได้”

พ่อค้าชาวกรุงก็เลยไปฟ้องเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ที่สมัยนั้นเขา
 เรียกว่า มหาอำมาตย์ คือเจ้าหน้าที่ศาลยุติธรรมนั่นเอง ให้ช่วย
 ตัดสินคดี เล่าให้ฟังว่า นายคนนี้พาลูกของตนไปอาบน้ำ แล้วก็
 ทำให้ลูกของตนหายไป เขาบอกว่าเขี้ยวฉีดยาเอาไปซึ่งเป็นไปไม่ได้
 ขอให้ช่วยตัดสินด้วย ฝ่ายพ่อค้าชาวบ้านก็เล่าให้ฟังบ้างว่า “ผมก็
 เคยได้นำเอาผลไม้ ๕๐๐ อัน มาฝากไว้ที่บ้านของพ่อค้าชาวกรุงคนนี้
 เสร็จแล้วเขาก็ทำหายหมด ก็คงจะโกงเอาไปนั่นแหละ แล้วเขาก็
 บอกว่าถูกหนูกินหมด ผมก็ขอให้ท่านช่วยตัดสินคดีให้ด้วย”

ฝ่ายอำมาตย์นั้นก็รู้เท่าทันว่า อันนี้ต้องเป็นเรื่องโก่งกันแน่ ๆ ถ้าหากว่าพ่อค้าคนแรกโก่งเขาไป โดยใช้อุบาย บอกในสิ่งที่เป็นไปได้ ฝ่ายนี้เขาก็ทำโดยอ้างสิ่งที่เป็นไปได้เหมือนกัน ก็เลยบอกว่า “เออ! ถ้าหากว่าหนูมันกินผลไม้ได้ เขี้ยวมันก็เฉียวเด็กไปได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ท่านจงเอาผลไม้มาคั้นเขาเสียเถิด เขาก็จะเอาลูกมาคั้นท่านเอง” พ่อค้าชาวกรุงก็เลยหมดทางไป ต้องยินยอม ต้องไปซื้อหาผลไม้เอากลับมาคั้น หรือชดใช้ค่าเสียหาย แล้วพ่อค้าชาวบ้านนอกนั้นจึงนำเด็กมาคั้นให้ เรื่องก็จบลงไป

นี่ก็เป็นเรื่องของการใช้ปัญญา การใช้ปัญญาที่สำคัญในกรณีนี้ก็คือผู้ตัดสินคดี ซึ่งจะต้องรู้เท่าทันว่าอะไรเป็นอะไร เพื่อจะตัดสินคดีให้ได้ผลโดยยุติธรรม นี่ก็เป็นตัวอย่างต่าง ๆ ซึ่งในนิทานชาดก ท่านเล่าไว้มากมายหลายเรื่อง เพื่อแสดงถึงการใช้ปัญญา พร้อมทั้งคติธรรมต่าง ๆ เพื่อสอนให้คนเราใช้ปัญญาในทางที่เป็นประโยชน์แก่ตนเอง เช่น ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเป็นต้น และทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ในการช่วยเหลือสงเคราะห์ ไม่ใช่ไปในทางเสียหายเป็นโทษหรือเบียดเบียนกัน

อาตมภาพคิดว่า วันนี้ ก็ได้เล่านิทานประกอบไว้เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องคุณธรรมในหัวข้อว่าปัญญา พอสมควรแก่เวลา ก็ขอยุติเพียงเท่านี้ เจริญพร

ปัญญาแก้กลโกง*

รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ จะขอย้อนกลับไปพูดเรื่องปัญญาอีก เรื่องปัญญาตอนนี้ก็ยังจะพูดถึงปัญญาในระดับสามัญ คือการใช้งานใช้ประโยชน์ในกิจธุระต่างๆ ไป และวันนี้ก็จะเอาเรื่องชาดกมาเล่าอีกสักเรื่องหนึ่ง จะให้เห็นว่าเขาใช้ปัญญาอย่างไร และปัญญานั้นช่วยให้เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหา ในการดำเนินชีวิต ในการทำธุรกิจอย่างไร ท่านเล่าว่า

นานมาแล้ว มีสหยาขู่หนึ่ง คนหนึ่งชื่อฉลาด อีกคนหนึ่งก็บังเอิญชื่อคล้ายๆ กัน แต่ยาวกว่านิดหนึ่งชื่อว่า นายยอดฉลาด ฉลาด กับ ยอดฉลาด บังเอิญมาเป็นเพื่อนกัน อยู่มาสหยาสองคนนี้ก็เกิดคิดทำการค้าขายด้วยกัน การค้าขายในสมัยโบราณนั้น เขาใช้วิธีเดินทางด้วยกองเกวียน สองคนนี้ก็จัดการซื้อพาหนะ ชื่อเกวียนชื่อโคมา ทำเป็นอย่างกองคาราวานขึ้น เขาเรียกว่ากองเกวียน ไปค้าขายต่างเมือง แล้วทั้งสองคนก็ได้ดำเนินการค้าขายกันมาแบบเป็นหุ้นส่วน โดยแบ่งผลกำไรกัน

* เล่าเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๒๘

ในการเดินทางคราวหนึ่ง เมื่อไปค้าขายต่างเมืองเสร็จแล้วก็เดินทางกลับมายังเมืองของตน เมื่อมาใกล้ตัวเมือง ยอยู่นอกเมือง สมัยโบราณก็ยังเป็นป่า หรือคล้ายๆ ป่า ก็หยุดพักกองเกวียน สองคนก็มาคิดกันว่า “เออ! เราจะเข้าเมืองอยู่แล้ว มาแบ่งผลกำไรกันดีกว่า”

เมื่อคำนวณดู คิดกันไปคิดกันมา เพื่อแบ่งผลกำไรกัน ก็ตกลงกันไม่ได้ เกิดปัญหาขึ้น แทนที่จะแบ่งเท่าๆ กัน ก็ต้องคำนวณว่าใครลงทุนอะไรเท่าไร หรือใครทำผลประโยชน์อะไรได้มากได้น้อย ก็เอาสิ่งเหล่านั้นมาคิดในการที่จะแบ่งผลกำไรด้วย

นายฉลาดนะไม่ว่าอะไร ก็คิดว่าควรจะให้เท่าๆ กัน แต่นายยอดฉลาดไม่ยอม บอกว่า ฉันควรจะได้มากกว่า เถียงกันไปเถียงกันมา นายยอดฉลาดไม่รู้จะอ้างเหตุผลอะไรในที่สุดก็เลยบอกว่า แกนะชื่อฉลาดเฉยๆ ฉันนี้มันยอดฉลาด ฉลาดได้ส่วนหนึ่งยอดฉลาดก็ควรจะได้ ๒ ส่วน เพราะชื่อมันยอด มันฉลาดกว่า แต่ก็ตกลงกันไม่ได้ ฝ่ายนายฉลาดก็ไม่ยอม

นายยอดฉลาดก็เลยคิดหาอุบาย เอาอย่างนี้ดีกว่า เรา ๒ คนตกลงกันไม่ได้ ให้เทวดาท่านตัดสิน ต้องไปหารุกขเทวดาที่ต้นไม้ใหญ่จะไปถามรูกขเทวดากัน ยอดฉลาดคิดอุบายขึ้นแล้ว ก็ไปหาต้นไม้ใหญ่ไว้ก่อน เป็นการเตรียมการ ก็ไปเจอต้นไม้ใหญ่ที่มีโพรงกว้าง จึงให้พ่อตาของตัวเองเข้าไปอยู่ในโพรงของต้นไม้ นั้น ชักซ่อมกันไว้ให้พ่อตาปลอมตัว ปลอมเสียงเป็นรูกขเทวดา แล้วก็มาชวนเอานายฉลาดไปที่ต้นไม้ ไปถามรูกขเทวดานั้น

เมื่อไปถึงแล้ว สองคนนั้นก็บนบานกราบไหว้ แล้วก็เล่า

เรื่องให้รูกขเทวดาฟังว่า เรื่องราวมันเป็นอย่างนี้ๆ ข้าพเจ้าสองคนนี้ทำการค้าขายแบ่งผลประโยชน์ ตกลงกันไม่ได้ จึงมาขอให้รูกขเทวดาท่านช่วยตัดสินตามเรื่องราว เหตุผลที่กล่าวมา พอเล่าเรื่องจบถามรูกขเทวดาแล้ว รูกขเทวดาก็ตอบลงมาว่า เจ้าสองคนนี้นะ คนหนึ่งมันชื่อฉลาดเฉยๆ อีกคนหนึ่งมันชื่อยอดฉลาด เจ้าฉลาดนี้ควรจะได้หนึ่งส่วน เจ้ายอดฉลาดควรได้สองส่วน ก็ต้องแบ่งเป็น ๓ ส่วน ให้นายฉลาด ๑ ส่วน ให้นายยอดฉลาด ๒ ส่วน

ฝ่ายนายฉลาดก็คิดสงสัย ใช้ปัญญาพิจารณาว่า อาจจะมีการใช้อุบายหรือเป็นกลอะไรสักอย่าง ก็เลยคิดจะทดสอบรูกขเทวดา จึงไปเอากิ่งไม้ใบหญ้ามาสุ่มที่โคนต้นไม้ขึ้น แล้วก็จุดไฟขึ้น ฝ่ายรูกขเทวดาปลอมนั้นโดนร้อนเข้า ทนไม่ไหว ก็เลยออกจากโพรงต้นไม้ ปีนต้นไม้ขึ้นไป แล้วกระโดดตุ๊บลงมา กลอุบายก็เลยแตก รู้กันว่าเป็นรูกขเทวดาตัวปลอม

เมื่อรู้ว่าเป็นรูกขเทวดาตัวปลอม เพราะจับได้แล้ว นายยอดฉลาดก็ต้องยอม ผลสุดท้ายก็เลยแบ่งผลกำไรเท่าๆ กันทั้งสองฝ่าย เรื่องก็จบลงด้วยดี

เรื่องนี้ แสดงให้เห็นถึงการใช้ปัญญาของนายฉลาด ตอนต้นนายยอดฉลาดใช้ปัญญาก่อน ใช้ปัญญาในทางไม่ดี คือไปคิดกลอุบายหลอกหลวงเขา โดยกะจะเอาเปรียบ แต่ก็ไม่สำเร็จ เพราะว่าเป็นคนอื่นเขาก็มีปัญญาเหมือนกัน ส่วนนายฉลาดนั้นก็เป็นคนมีปัญญา รู้จักสงสัยในสิ่งที่ควรสงสัย ไม่ใช่ศรัทธาเรื่อยไป ถ้าหากมีแต่ศรัทธาอย่างเดียวก็เชื่อรูกขเทวดา ก็อาจจะยอมไปตามนั้น แต่เพราะรู้จักใช้ปัญญา รู้จักสงสัย จึงตรวจสอบให้แน่ชัดเสียก่อน ก็

เลยแก้ปัญหาทำให้เรื่องสิ้นสุดลงด้วยดี ทำให้ได้รับความยุติธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย

เรื่องนี้ก็เป็นคติอย่างหนึ่ง เป็นคติทั้งในทางร้ายที่ว่า ไม่ควรใช้ปัญญาในการเอาเปรียบหลอกหลวงเขา และก็เป็นตัวอย่างในทางดีที่ว่า ไม่ควรจะให้ศรัทธาชักจูงไปอย่างเดียว โดยไม่ใช้ปัญญา แต่ต้องใช้ปัญญาพิจารณา เมื่อรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาด้วยดีแล้ว ก็จะทำให้เกิดผลดีขึ้น นำความสุขและการพ้นจากปัญหาามาสู่ตน

ขอโอกาสชี้แจงนิดหน่อยว่า ตามเรื่องเดิมในภาษาบาลี นายฉลาดมีชื่อว่าบัณฑิต นายยอดฉลาด ชื่อว่า อติบัณฑิต ถ้าแปลตรงๆ ก็คงว่า นายบัณฑิต กับนายบัณฑิตยิ่งกว่า หรือนายเหนือบัณฑิต หรือนายบัณฑิตเลยเถิด แต่จะแปลอย่างนั้น ก็จะยาวเกินชื่อไป จึงแปลเป็นไทยง่ายๆ ว่า นายฉลาด กับ นายยอดฉลาด

วันนี้อาตมภาพได้เล่าเรื่องเบาๆ สมอง พอเป็นเครื่องประกอบในคุณธรรมข้อปัญญา ก็พอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนา โยมท่านี้ เจริญพร ๕

ปัญญาพาสู้สุข*

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ มาพอดีกับจะมีการถวายพจนานุกรมแต่ในหลวงอาตมภาพก็เลยมานึกถึงเรื่อง ชาดกเกี่ยวกับเรื่องถวายของ รับพระราชทานของ ในทำนองนี้ แต่เป็นเรื่องที่อาจจะซ้ำๆ น้อย ก็เลยนำมาเล่าให้โยมฟัง และก็เข้ากับหัวข้อธรรมที่กำลังพูดอยู่ด้วย คือเรื่องปัญญา ในชาดกนี้ก็เป็นเรื่องการใช้ปัญญาเหมือนกัน ก็ขอนำเรื่องเบาๆ มาเล่าอีกเรื่องหนึ่ง ท่านเล่าว่า

ในอดีตกาลนานมาแล้ว เมื่อครั้งพระเจ้าพรหมทัต ครองราชสมบัติในกรุงพาราณสี พระโพธิสัตว์ได้เสด็จอุบัติเป็นลูกของพราหมณ์คนหนึ่ง พราหมณ์นี้เป็นคนยากจนมาก ทำอาชีพไถนา แต่เขาก็มีความเพียรพยายามดี และอุทิศส่ำหีเลี้ยงลูกอย่างดี ลูกคือพระโพธิสัตว์นี้ชื่อ โสมทัต โสมทัตได้เล่าเรียนศึกษาวิชาการจนกระทั่งจบ แล้วก็เข้ารับราชการ เมื่อรับราชการก็เจริญก้าวหน้ารุ่งเรืองมาก จนกระทั่งได้มียศมีตำแหน่งสูง ได้เป็นคนโปรดของพระเจ้าอยู่หัว

* เล่าเมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๒๘

คราวหนึ่ง โสมทัตมาเยี่ยมพ่ออีกตามที่เคยมาเยี่ยม คราวนี้ พ่อพูดขึ้นมาว่า “นี่นะ โสมทัต เดียวนี้ลูกก็ไปเข้ารับราชการจนได้ดีแล้ว เป็นคนโปรดของพระเจ้าอยู่หัวนี่ ลองหาโอกาสให้พ่อเข้าไปเฝ้าในหลวงสักครั้งสิ” โสมทัต ก็บอกว่า “เฮาสี พ่อ ผมจะพาพ่อไปเข้าเฝ้าในหลวงสักทีหนึ่ง แต่พ่อต้องเตรียมตัวไว้นะ”

พ่อนึกอะไรขึ้นมาได้ก็บอกว่า “เอ้อ! ไหนๆ จะไปเข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินสักทีก็ให้มันได้อะไรสักหน่อย พอดีนะ วัวที่พ่อใช้ไถนาคู่หนึ่งมันตายเสียตัวหนึ่ง เราไปขอพระเจ้าอยู่หัวมาอีกตัวหนึ่งจะได้มาเข้าคู่กันให้มันครบ” โสมทัตก็บอกว่า “ตกลง แต่ว่าจะไปขอในหลวงเฉยๆ นี่ มันก็ไม่ค่อยดี พ่อไปครั้งนี้ครั้งแรก อีกอีกจะไปขอก็ยังง้ออยู่ เอาอย่างนี้ดีกว่า ให้มีชิ้นเชิงหน่อย ผมจะแต่งเป็นโคลงกลอนให้พ่อ ท่องไว้แล้วก็เอาไปว่าไว้ในหลวงฟัง ถ้าว่าเป็นกลอนเป็นโคลงอย่างนี้ละก็ไม่น่าเกลียด”

ฝ่ายท่านพราหมณ์ไม่รู้หนังสือ ไม่เคยเล่าเรียนเลยก็บอกว่า “เอ้อ! ข้าขี้พุดไม่เป็นหรอก คำราชาศัพท์อะไรต่างๆ นี่ ลูกช่วยสอนหน่อยก็แล้วกัน” โสมทัตก็เลยแต่งเป็นคาถา คาถาภาษาบาลีก็คือโคลงฉันทกาพย์กลอนนี่เอง โสมทัตแต่งให้พ่อท่องว่า

“โคของข้าพระพุทธเจ้าคู่หนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าใช้ไถนาทุกวัน
บัดนี้ ตัวหนึ่งตายไป ขอรับพระราชทานอีกตัวหนึ่ง จะได้ไปเข้าคู่กัน”

โสมทัตแต่งให้แล้วก็มอบให้พ่อ พ่อเป็นคนปัญญาทึบ และก็ไม่มีหนังสือด้วย จึงให้ลูกสอนแล้วก็มาท่องๆ แล้วก็ทบทวนให้แม่นยำเพื่อความแน่ใจ ตัวเองก็ไม่เคยเข้แว้ง ก็ต้องท่องให้แม่นยำที่สุดและขอเวลาลูก ปล่อยให้ลูกกลับไปรับราชการตามปกติก่อน รอให้

แน่ใจแล้วค่อยพาเข้าเฝ้า ท่องกันมานานทีเดียว จนกระทั่งพราหมณ์นี้ก็แน่ใจว่า เขาละคราวนี้แม่นยำ เข้าเฝ้าได้แน่ ก็เตรียมซักซ้อมวิธีเข้าเฝ้ากันอย่างดีทีเดียว บอกว่าให้เข้าไปยังนั้นๆ พอถึงตอนนั้นแล้วให้ว่าโคลงกลอนนี้ขึ้น

เมื่อถึงวันที่กำหนด โสมทัตก็พาพราหมณ์ผู้เป็นพ่อ ไปเข้าวังเข้าเฝ้าในหลวง ไปเข้าตามพิธีก็เป็นไปด้วยดี จนกระทั่งถึงตอนที่รู้ว่าคาถาเป็นโคลงกลอน ท่านพราหมณ์นี้ไม่เคยเลยที่จะไปพูดกะในหลวง ก็ประหม่า ประหม่าก็ว่าลำบาก คาถานั้นก็ท่องไว้อย่างดีแล้ว แต่เวลาเขาเข้าจริง กลับนึกไม่ออกว่าไปได้แต่ตอนแรกก็ท่องออกมาว่า

“โคของข้าพระพุทธเจ้าคู่หนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าใช้ไถนาทุกวัน บัดนี้ตัวหนึ่งตายไป...”

เอ! ตอนนี้ซักนึกไม่ออก มันเป็นคาถานี้ เป็นคำโคลง ที่นี้ตะกุกตะกักขึ้นมา ก็ยิ่งประหม่า แทนที่จะบอกว่า “ขอรับพระราชทานอีกตัวหนึ่ง จะได้เอาไปเข้าคู่กัน” นึกไม่ทัน ในที่สุดก็เลยจะไปเสียอีกอย่างหนึ่ง กลายเป็นบอกว่า

“...ขอพระองค์รับไว้เสียอีกตัวหนึ่ง จะได้ไปชะด้วยกัน”

ท่านพราหมณ์ว่าอย่างนี้ พระเจ้าแผ่นดินทรงรับฟังก็ทรงทราบ ทรงเข้าใจว่าพราหมณ์นี้คงจะต้องว่าผิดแน่ แต่ก็ทรงพระสรวลแล้วก็หันไปตรัสกะโสมทัตว่า “เออ! นี้ ที่บ้านพ่อของโสมทัตนี้คงจะมีโคมากใช่ไหม?” เป็นการหยอกล้อ

โสมทัตนั้นเป็นคนฉลาดมีปฏิภาณดี พอในหลวงตรัสมาว่าอย่างนั้น ก็กราบบังคมทูลตอบไปทันทีว่า “ถ้าในหลวงพระราชทานไปก็มีมากพะยะค่ะ”

พอโสมทัตต์ว่าอย่างนี้ พระเจ้าอยู่หัวก็ยิ่งโปรดปรานมาก ทรงพระสรวลเป็นการใหญ่ ตรัสว่า “เออ! ดี โสมทัตต์ เธอนี้ฉลาดมาก เอาละ ถ้าอย่างนั้นเราจะพระราชทานสิ่งของให้พ่อเธอเป็นรางวัล” ก็เลยโปรดพระราชทานข้าวของมากมายให้แก่พ่อของโสมทัตต์ รวมทั้งโคแถมมาเป็น ๑๖ ตัว

พ่อของโสมทัตต์แม้จะผิดหวัง แต่ได้อาศัยลูกฉลาดมีปัญญาก็ช่วยไว้ จึงได้กลับไปบ้านด้วยความอึดอ้อมใจ ได้รับของพระราชทานมาเป็นอันมาก เรื่องนี้ก็จบลง

ที่เล่ามานี้ เป็นเรื่องของคนที่จะไปขอพระราชทานของ แต่กลับจะไปถวายเสีย แต่ข้อที่เป็นคติก็คือว่า การมีปฏิภาณจะช่วยกลับร้ายให้กลายเป็นดีได้ โสมทัตต์นี้เป็นพระโพธิสัตว์นะ เป็นคนฉลาดมาก มีปฏิภาณ *ปฏิภาณ* ก็คือ การใช้ปัญญาแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้ทันท่วงที เพราะโสมทัตต์มีปฏิภาณ แม้ว่าพ่อของตัวเองจะว่าอะไรผิดๆ ถูกๆ แต่โสมทัตต์ก็แก้ไขกลับกลายเป็นดีไปได้ อาตมภาพ จึงนำมาเล่าอีกเรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องประกอบเกี่ยวกับการใช้ปัญญา ให้เห็นว่าการใช้ปัญญานั้น เป็นสิ่งที่มีประโยชน์ในแทบทุกสถานการณ์ แต่ทั้งนี้ ก็ต้องใช้ปัญญาให้ถูกต้องด้วย อย่างที่ว่า ถ้าใช้อย่างลึงเฝ้าสวนก็กลับเสียผลประโยชน์ไป อันนี้เป็นตัวอย่างในทางที่ดีงาม ก็เอามาเล่าเป็นเรื่องประกอบไว้อีกเรื่องหนึ่ง สำหรับวันนี้ อาตมภาพคิดว่าเล่าแต่เรื่องโสมทัตต์เรื่องเดียวก็พอ ขออนุโมทนาโยมท่านนี้ เจริญพร

เด็กน้อยโพธิสัตว์*

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ ก็จะพูดในหัวข้อเรื่องปัญญาอีก และก็จะเป็นเรื่องแทรกแบบเบาๆ สมองอีกเหมือนกัน คือ ปัญญานี้เป็นบารมีอย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า เมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ก็ต้องบำเพ็ญบารมี ซึ่งมีทั้งหมด ๑๐ ประการ และในบรรดาบารมี ๑๐ ประการนั้น ปัญญา เป็นบารมีข้อที่ ๔ กล่าวคือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา ลิบข้อด้วยกัน

ปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น ที่เป็นเรื่องเด่นก็คือสมัยที่เป็นมโหสถ และก็มีชาดกเรื่องหนึ่งชื่อว่า มโหสถชาดก อยู่ในทศชาติ หรือที่เราเรียกแบบภาษาชาวบ้านว่า พระเจ้า ๑๐ ชาติ มโหสถชาดกนี้เป็นชาดกที่ยาวมาก วันนี้ อาตมภาพก็จะปรารภเรื่องมโหสถชาดก เอามาพูดสั้นๆ เป็นตัวอย่างประกอบเรื่องเกี่ยวกับการใช้ปัญญา เฉพาะเรื่องนี้เป็นปัญญาของพระโพธิสัตว์ใน

* เล่าเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๒๘

ระหว่างบำเพ็ญบารมี ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ปัญญาอันเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จำเป็นในการที่จะบรรลุโพธิญาณ และเป็นคุณธรรม ที่ค่อยๆ เจริญเพิ่มพูนขึ้นไปเรื่อยๆ สำหรับมโหสถชาดกนี้ ก็มีเรื่องเล่ามาว่า

ในอดีตกาลนานมาแล้ว มีพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งในชมพูทวีป พระนามว่า พระเจ้าวิเทหะ ครองแผ่นดินอยู่ที่เมืองมิลิลา พระเจ้าวิเทหะนี้ มีบัณฑิตเป็นที่ปรึกษาราชการ และเป็นผู้สั่งสอนขนบธรรมเนียมประเพณีในการบริหารกิจการแผ่นดินอยู่ ๔ ท่าน หัวหน้าของบัณฑิตทั้ง ๔ มีชื่อว่า *เสนกะ*

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าวิเทหะ บรรทมหลับไป และได้ทรงพระสุบิน คือฝัน พระองค์ฝันไปว่า ที่พระลานหลวงของพระองค์นั้น มีกองไฟใหญ่ลุกโพลงอยู่ ๔ มุม และต่อมาก็มีแสงไฟเล็กๆ เหมือนกับแสงหิ่งห้อยเกิดขึ้นที่ตรงกลางพระลานนั้น ท่ามกลางกองไฟทั้ง ๔ แสงไฟเล็กๆ นั้นค่อยๆ ลุกโพลงสว่างขึ้นๆ เรื่อยๆ จนในที่สุดก็สว่างเกินกว่ากองไฟทั้ง ๔ นั้น และสว่างขึ้นไปเรื่อยๆ จนกระทั่งว่า โพลงจ้าไปหมดทั่วทั้งฟ้าและแผ่นดินแล้วพระองค์ก็ตื่นบรรทมขึ้นมา

เมื่อตื่นบรรทมแล้ว ก็ทรงวิตกกังวลว่า เอ! ที่เราฝันนั้น มันฝันร้ายหรือฝันดี เพราะว่าฝันเห็นไฟเสียด้วย ไฟลุกมาก ก็ไม่สบายพระทัย ต่อจากนั้นก็บรรทมไม่หลับ รอเวลาจนกระทั่งว่าบัณฑิตทั้ง ๔ คนมาเฝ้า บัณฑิตก็ถามว่า พระองค์บรรทมหลับสบายดีหรือ พระเจ้าอยู่หัวก็ตรัสว่า จะสบายได้อย่างไรละ ฝันเรื่องสำคัญขึ้นมาไม่รู้ว่ามันจะร้ายหรือดี ก็เลยตรัสเล่าเรื่องที่ฝันให้ฟัง

บัณฑิตทั้ง ๔ คนก็ทูลทำนายฝันว่า ที่พระองค์ฝันนั้นเป็น

ฝันดี มีความหมายว่า จะมีผู้มีปัญญายิ่งใหญ่เกิดขึ้น กองไฟใหญ่ทั้ง ๔ กองที่มุมพระลานหลวงนั้น ก็คือ ข้าพระองค์ทั้ง ๔ นี้แหละ แต่จะมีคนดีเกิดขึ้น คงจะเกิดขึ้นในวันนี้ ในวันที่พระองค์ฝันนี้แหละ แล้วคนมีปัญญาคนนั้นก็มีความยิ่งใหญ่ล้ำกว่าข้าพระองค์ทั้ง ๔ นี้มากมาย พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงดีพระทัย ก็เอาเป็นข้อสังเกตไว้ และรอกาลเวลา

ที่นี่ กล่าวถึงเหตุการณ์ทางด้านความเป็นจริง ที่ใกล้ประตูเมืองด้านทิศตะวันออก มีหมู่บ้านหมู่บ้านหนึ่ง ที่หมู่บ้านนั้นมีเศรษฐีท่านหนึ่ง ชื่อว่า สิริวิฑฒกะ ในเวลานั้นก็พอดีที่บ้านของท่านเศรษฐีนี้ ภรรยาได้ตั้งครรภ์ขึ้น และต่อมาก็ได้คลอดบุตร และเมื่อคลอดบุตร คนนี้ ตามตำนานบอกว่า พระอินทร์มีความดีใจ ต้องการประกาศความยิ่งใหญ่ของเด็กคนนี้ ที่เกิดมาจะมีปัญญามาก ก็ได้หะเอา ขวดยามาใส่มือเด็กคนนี้ เมื่อตอนที่เกิดใหม่ๆ เลย กลายเป็นว่า เด็กคนนี้เกิดมาก็มีขวดยาติดมาด้วย พ่อเศรษฐีอาศัยนิมิตที่ว่าเด็กนี้มียาติดมาด้วย ก็ตั้งชื่อว่าโฮสธ แต่เดิมคำว่ามหาเข้าไปด้วยก็เป็น มหาโฮสธ รวมกันเป็นมโหสถ มโหสถก็แปลว่ายาชานานใหญ่ หรือ ยาที่มีคุณเป็นอันมาก มีประโยชน์มาก

เด็กชายมโหสถนี้เติบโตขึ้นมา จนกระทั่งอายุได้ ๗ ขวบ มีเพื่อนเล่นมากมาย มีความสามารถ มีสติปัญญาสูง คราวหนึ่ง ท่านเศรษฐีเกิดความคิดว่า ที่เด็กๆ มาเล่นกันนี้ ถ้ามีศาลาหลังหนึ่งไว้ก็จะดี ก็ให้ช่างมาสร้าง เมื่อช่างกำลังสร้างอยู่นั้น เด็กคนนี้มีสติปัญญามาก เห็นช่างสร้าง ก็รู้ดีกว่าช่างที่สร้าง กลับไปสอนช่างว่าที่ท่านทำอย่างนั้น ถ้าทำอย่างโน้นจะดีกว่า ก็แนะนำช่าง เมื่อช่าง

ทำตามก็ได้ผลดี และการสร้างศาลาก็ดำเนินต่อมาจนเสร็จ เป็นศาลาใหญ่ มีที่พักรักษาคนเดินทาง และมีที่สงเคราะห์ในด้านการรักษาพยาบาลเป็นต้นด้วย พร้อมทั้งชุดสระโบกขรณีอะไรต่างๆ ให้เป็นที่ที่รื่นรมย์ ก็คงจะคล้ายๆ เป็นศาลาในปาร์ค หรือในอุทยาน และเพราะเหตุที่เป็นเด็กมีปัญญามาก มีคนเชื่อถือมาก มีเรื่องอะไรก็มาปรึกษา เด็กชายมโหสถก็เลยกลายเป็นผู้วินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ ที่คนไปมาที่ศาลานี้เอามาปรึกษาความด้วยโดยใช้ศาลานี้เป็นศูนย์กลาง เป็นที่พักผ่อนและคล้ายๆ เป็นที่ทำงานไปด้วย

ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดิน คือ พระเจ้าวิเทหะนั้น เมื่อเวลาผ่านไปมาได้ ๗ ปีแล้ว ก็ทรงหวนระลึกถึงความหลังครั้งที่ได้ทรงพระสุบิน ก็ทรงพระดำริน่าจะหาตัวเด็กคนนี้ได้แล้ว ถ้าเป็นคนมีปัญญา ก็คงจะมีอะไรแสดงออกมา เพราะเมื่ออายุเด็กถึง ๗ ขวบ จะสามารถแสดงลักษณะพิเศษของตนออกมาได้ ก็จึงส่งอำมาตย์ออกไปลองหาดู ไปค้นหาดูตัวเด็กชายที่มีสติปัญญามาก ว่าอยู่ที่ไหน อำมาตย์ก็แยกย้ายกันออกไปในทิศทางต่างๆ

ในบรรดาอำมาตย์ที่ออกไปสืบค้นเหล่านั้น ก็มีคนหนึ่งมาทางด้านนี้ และได้มาถึงที่ศาลานี้ แล้วก็ได้เข้ามาพัก เมื่อเห็นสถานที่นั้นดีมาก ก็ถามคนแถวนั้นว่า ศาลานี้ใครสร้าง คนแถวนั้นก็เล่าให้ฟังถึงความอัศจรรย์ของเด็กชาย ๗ ขวบนี้ ที่เป็นผู้อำนวยการสร้างศาลา อำมาตย์คนนั้นก็เลยมีความมั่นใจว่าจะต้องเป็นเด็กคนนี้ ก็ถามว่า เขาเกิดเมื่อไร สืบได้ความว่า เกิดเมื่อ ๗ ปีมาแล้ว วันเวลาก็ตรงกัน ก็เลยยิ่งมั่นใจใหญ่ว่าจะใช่แน่ๆ จึงนำความไปกราบทูลพระเจ้าอยู่หัว ว่าเด็กคนนี้เป็นลูกชายของสิริวัฑฒกเศรษฐี

นั่น เป็นคนมีปัญญามาก และอายุก็พอดี ๗ ขวบ ได้แสดงความสามารถให้ปรากฏในการสร้างศาลาหลังใหญ่ซึ่งมีสถานที่ใช้งาน เป็นประโยชน์ และมีสิ่งประกอบที่สวยงามรื่นรมย์

พระเจ้าแผ่นดินรับฟังคำกราบทูลรายงานแล้ว ก็ทรงปรึกษากับอำมาตย์บัณฑิตทั้ง ๔ นั้น ตอนที่ บัณฑิตทั้ง ๔ ชักจะเกิดความริษยา ชักจะไม่พอใจเพราะไม่ยอมให้ใครมาล้ำหน้ากว่าตน ก็เลยกราบทูลพระเจ้าอยู่หัวว่า “อ้อ ศาลาแค่นี้ใครๆ ก็สร้างได้ ไม่เป็นเครื่องแสดงว่าเป็นบัณฑิตหรอกเพราะฉะนั้นควรจะให้รอไว้ก่อน” พระเจ้าอยู่หัวก็ทรงตกลงว่าจะรอดูต่อไป จึงทรงส่งอำมาตย์กลับไปว่า “เอ้า ไปสังเกตดูซิ คอยติดตามพฤติกรรมของเด็กคนนี้ต่อไปว่าจะแสดงความสามารถอย่างไรอีก”

เรื่องราวต่อจากนั้นมา ก็เป็นคำเล่าเกี่ยวกับเหตุการณ์ ซึ่งแสดงถึงการใช้สติปัญญาความสามารถของมโหสถนี้ มากมายหลายอย่าง อาตมภาพจะยกมาเล่าเป็นตัวอย่าง เช่นเรื่องหนึ่งว่า

วันหนึ่ง เหยี่ยวตัวหนึ่งบินลงไปเฉี่ยวเอาขึ้นเนื้อที่เขียงของคนขายเนื้อ แล้วก็บินไปในอากาศ พวกเด็กๆ ทั้งหลายในบ้านนอกนี้ชอบไล่นก พอเห็นเหยี่ยวบินคาบเนื้อไปก็พากันวิ่งไล่ เด็กเหล่านั้นวิ่งตามไปตาก็มองดูเหยี่ยวบนอากาศ วิ่งไปก็สะดุดตอไม้บ้าง พลัดลงหลุมบ้าง หกล้มหกหลุก เจ็บเข้าไปตามๆ กัน

ฝ่ายเด็กชายมโหสถไม่ทำอย่างนั้น เขาวิ่งตามเหยี่ยว แต่หน้าก้มตามองที่แผ่นดิน คือมองดูตามเงาเหยี่ยว ไม่ต้องดูฟ้าเลย วิ่งตามเงาไปเรื่อย พอทันเงา เท้าเหยียบทันเงา ก็เอามือปราบเสียงดังพร้อมกับร้องตะโกน เพื่อให้เหยี่ยวปล่อยเหยื่อ เหยี่ยวนั้นได้ยิน

เสียงดังตึกใจก็ปล่อยขึ้นเนื้อลงมา เด็กชายมโหสถก็เอามือรับทันด้วย ประชาชนที่ได้มาเห็นเหตุการณ์ก็พากันโห่ร้องปรบมือให้ แสดงความชื่นชมยินดี นี่ก็เป็นเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่แสดงถึงความมีสติปัญญาของมโหสถ

อีกตัวอย่างหนึ่งวันหนึ่งเจ้าของวัวรายหนึ่งนำวัวออกไปไถนา ทำงานเหนื่อยแล้วก็ไปนั่งไต้ต้นไม้ และเพราะความเหน็ดเหนื่อย เมื่อยล้า ก็เลยหลับไป คราวนั้น พอดีมีโจรมากัน ๒ คน เห็นเจ้าของวัวหลับอยู่ได้โอกาส ก็เลยจูงเอาวัวนั้นไป ฝ่ายเจ้าของวัวตื่นขึ้นมาเห็นเข้า ก็รีบวิ่งติดตามไป พอทันก็เข้าแย่งวัว ฝ่ายโจรก็บอกว่า “เฮ้ย! วัวของข้าฯ แกจะมาเอาไปยังไง” ทางนี้ก็บอกว่า “วัวของฉันทันนอนหลับ ผูกไว้ แกเอาไป” ก็เถียงกันอยู่อย่างนี้ตกลงกันไม่ได้ จนกระทั่งมาเจอเด็กชายมโหสถนี่ ซึ่งมีชื่อเสียงร่ำลือ เด็กชายมโหสถ ก็เลยรับอาสาตัดลิ้นให้

เด็กชายมโหสถก็ถามทั้งสองฝ่าย ถามฝ่ายโจรก่อนว่า “เออนี่ ท่านเอาอะไรให้วัวกิน?” ฝ่ายโจรก็บอกว่า “ข้าพเจ้าเอางาเอาขนม (ขนมอินเดียเขาเรียกว่า กุมมาส) ให้มันกิน” โจรคิดในใจว่าจะต้องบอกชื่ออาหารที่ดีที่สุด โดยกะว่า ต้องพูดให้เห็นว่าได้เลี้ยงวัวอย่างดีสมกับที่เป็นเจ้าของ จากนั้นมโหสถก็หันมาถามเจ้าของวัวที่แท้ บ้างว่า “เอ! ท่านละ ท่านเอาอะไรให้วัวของท่านกิน” เจ้าของวัวก็ตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นคนจนจะมีอาหารดีๆ อย่างนั้นที่ไหน ข้าพเจ้าเอาหญ้าให้มันกิน”

เด็กชายมโหสถก็ให้คนของตนเอง ไปเอาใบประยงค์มา (ต้นไม้ชนิดหนึ่งชื่อประยงค์) แล้วก็เอามาตำโคลกเข้า ขยำกับน้ำให้

ว้วกิน ว้วกินไปไม่ชนิดนี้แล้วจะอาเจียน ดังนั้น เมื่อว้วตัวนี้กินไป ประยงค์เข้าไปแล้ว ก็อาเจียนออกมาเป็นหญ้า เด็กชายมโหสถก็ให้ประชาชนตัดสินเอง ว่าใครเป็นเจ้าของว้วที่แท้จริง ก็เป็นอันได้ ความชัดเจน ประชาชนก็ตัดสินได้ถูกต้อง โดยดูจากประจักษ์พยาน ที่ปรากฏนั้น เจ้าของว้วเดิมก็ได้ว้วกลับคืนไป และเด็กชายมโหสถก็ได้สั่งสอนโจรว่า ให้ตั้งตนเป็นคนดี ให้กลับตัวเสีย นี่ก็เป็นอีก ตัวอย่างหนึ่ง ตัวอย่างต่อไปก็เรื่องแย่งลูกกัน

แม่คนหนึ่ง พาลูกของตัวไปที่สระน้ำ สระน้ำอย่างดีสมัยก่อนเขาเรียกว่าสระโบกขรณี พอพาไปถึงก็เอาลูกลงอาบน้ำ เสร็จแล้วก็เอาผ้าปูให้ลูกของตัวนั่ง ลูกยังตัวเล็กๆ ยังกินนมอยู่ เสร็จแล้วตัวเองก็ลงไปล้างหน้า ที่นี้ นางยักษ์ฉินีตนหนึ่ง อยากจะกินเด็ก ก็แปลงตัวเป็นผู้หญิงเข้ามาใกล้ๆ แล้วทำท่าทำทางแสดงว่าเป็นคนมีความเมตตากรุณา รักเด็ก มาถามแม่เด็กว่า “เออเนี่ย ลูกของคุณใช้ไหม?” แม่เด็กก็บอกว่า “ใช่” นางยักษ์ฉินีก็ว่า “แหม น่ารักจังเลยนะ ขออุ้มสักหน่อย” ทางนี้ก็ให้อุ้ม พออุ้มได้ก็เล่นกับเด็กไปสักครู่หนึ่งแล้วก็พาหนี พอนางยักษ์ฉินีแปลงพาเด็กหนี แม่เด็กก็ตกใจวิ่งไล่ตาม วิ่งไล่ทันแล้วก็ไปยื้อยุดจุดแย่งกัน ฝ่ายนางยักษ์ฉินีก็บอกว่า นี่ลูกของฉัน ฝ่ายแม่ก็บอกว่า ลูกของฉัน ต่างคนต่างแย่งไม่รู้ว่าลูกของใครแน่ เรื่องก็ไปถึงเด็กชายมโหสถอีกตามเคย

เด็กชายมโหสถ ก็เลยช่วยตัดสิน แต่ขอความยินยอมก่อนว่า “เอานะ ถ้าท่านยอมรับ ข้าพเจ้าจะตัดสินให้” เขาก็ยอมรับ เด็กชายมโหสถก็ขีดเส้นลงที่พื้นดินเส้นหนึ่ง แล้วก็เอาเด็กวางที่ตรงกลางเส้นนั้นบอกว่า “อ้าว! ท่านทั้งสองดิ่งกัน ใครดิ่งชนะก็เป็นแม่”

ก็ให้แม่จับทางเท้า และนางยักษ์ฉนิเปลงจับทางมือ สองฝ่ายก็จุดกัน นางยักษ์ฉนิเปลงนั้นไม่คิดถึงอะไรทั้งสิ้น จุดอย่างเต็มที่เลย เพราะว่าต้องการจะเอาไปกิน พอจุดกันแรงๆ เด็กมีความเจ็บปวดก็ร้องให้จ้าขึ้น พอเด็กร้องให้จ้าขึ้นมา ฝ่ายแม่นั้นมีจิตใจอ่อนโยน มีความรักลูกมาก ก็หัวใจแทบจะแตก ก็ทนไม่ไหว ต้องปล่อย ปล่อยแล้วก็ยื่นร้องให้

พอแม่ปล่อย ยื่นร้องให้ เด็กชายมโหสถก็บอกว่าหยุดได้แล้ว พอได้ยินดังนั้นนางยักษ์ฉนิเปลงก็จะเอาเด็กไปเพราะถือว่าตัวชนะแล้ว มโหสถก็บอกว่าหยุดก่อนๆ เดี่ยวๆ ตัดสินเรื่องให้เสร็จเสียก่อน แล้วมโหสถก็ถามประชาชนว่า “ท่านทั้งหลาย ธรรมดาจิตใจของผู้หญิง คนไหนจะใจอ่อนต่อลูกมากกว่ากัน แม่หรือว่าคนอื่น” ประชาชนก็บอกว่า “แม่สิ แม่ก็ยอมรักลูกมาก” มโหสถก็บอกว่า “นี่แสดงว่า คนที่ยอมปล่อยนี้เป็นแม่ เพราะว่ามีความรักลูกมาก ถึงแม้ว่าอยากจะได้ลูกก็จริงแต่กลัวลูกจะตายกลัวลูกจะเจ็บก็ต้องปล่อยทนไม่ไหวที่จะให้ลูกเจ็บปวด” ในที่สุดเมื่อถามซักไปมา นางยักษ์ฉนิเปลงก็ยอมรับว่า ตนเองเป็นฝ่ายมาลักลูกเขาไป เรื่องก็ยุติลงด้วยดี

ต่อมาก็มีเรื่องอื่นอีก อาตมภาพจะเล่าอีกสักเรื่องสองเรื่อง คราวนี้ พระเจ้าแผ่นดินต้องการจะทดสอบด้วยพระองค์เองว่า เด็กชายมโหสถนี้จะมีปัญญาจริงหรือไม่ ไม่เอาเรื่องที่เขาเล่า พระองค์ได้ไม้ตะเคียนมาท่อนหนึ่ง ก็ให้เขากลับอย่างดีเหลือแต่ข้างใน มองดูต้นปลายไม่ออก ทำเป็นท่อนยาวๆ สักหน่อย แล้วก็ส่งไปที่หมู่บ้านนี้ ส่งไปให้คนทั้งหมู่บ้านเลย บอกว่า ไม้ท่อนนี้พระเจ้าแผ่นดินส่งมาให้ชาวบ้านในหมู่บ้านทั้งหมดนี้ บอกพระองค์ให้ได้ว่า ท่อนไหนเป็นท่อนโคน ท่อนไหนเป็นท่อนปลาย ถ้าไม่มีใครบอกได้ จะปรับ

ชาวบ้านนี้รวมกันทั้งหมดพันเหรียญ

ชาวบ้านก็มาประชุมกันหาวิธีว่า เอ! ทำอย่างไรจะบอกได้ว่าท่อนไม้ท่อนนี้ ซึ่งกลิ้งเรียบริ้วแล้ว ช่างไหนเป็นท่อนหัว ท่อนหาง ท่อนโคน ท่อนปลาย ก็บอกไม่ได้สักคน เรื่องก็เข้ามาถึงมโหสถอีก มโหสถก็ให้ไปเอาเชือกมา ได้เชือกมาแล้วก็ผูกตรงกลางท่อนไม้ ผูกเสร็จก็เอาหย่อนลงน้ำ พอหย่อนลงน้ำ ท่อนโคนมันก็จมน้ำ ท่อนปลายมันก็กระดกขึ้น มโหสถก็ถามชาวบ้านว่า ธรรมดาท่อนไม้นี้ ท่อนโคนหรือท่อนปลายหนักกว่ากัน ประชาชนก็บอกว่า ท่อนโคนต้องหนักกว่า ท่อนปลายก็เบากว่า มโหสถก็บอกว่า นี่ท่านเห็นไหม ท่านบอกได้หรือยังว่าท่อนไหนเป็นโคน ท่อนไหนเป็นปลาย ประชาชนก็บอกว่า ได้ ที่จมน้ำก็เป็นท่อนโคน ท่อนที่โผล่ขึ้นมา ก็เป็นท่อนปลาย เสร็จแล้วก็ส่งเรื่องกลับไปให้พระเจ้าแผ่นดินฯ ก็พอพระทัย

ในระหว่างนี้ พระเจ้าแผ่นดินพอพระทัยหลายหนแล้ว และพยายามจะให้เอามโหสถเข้ามาในวัง แต่ก็ถูกเสนกบัณฑิตเป็นต้น คัดค้านทุกทีด้วยความริษยา บอกว่า “เอ๊ย! ยังหрок แค่นี้ยังไม่แสดงว่าเป็นบัณฑิต” ก็ค้านกันเรื่อยมา จนกระทั่งคราวนี้ พระเจ้าแผ่นดินก็พยายามที่จะเอาเข้ามาให้ได้ ในที่สุด พวกบัณฑิต ๔ คน นั้นคัดค้านไม่สำเร็จ พระเจ้าแผ่นดินก็เอาเข้ามาในวังจนได้ เมื่อเข้ามาในวังแล้วก็เพียงแต่ให้อยู่ เหมือนกับรับให้เป็นลูก ยังไม่ได้รับราชการโดยตรง เพราะยังจะต้องปรึกษาให้ได้รับความเห็นชอบจากบัณฑิตเหล่านี้

ยังมีอีกเรื่องหนึ่ง ตอนที่มาอยู่ในวังแล้ว คราวหนึ่งมีคนไป

เห็นแก้วมณีอยู่ในกลางสระในพระราชวัง สุกปลั่งรัศมีงดงาม พระเจ้าแผ่นดินก็ตรัสว่า “เฮ้อ! ถ้าใครสามารถเอาแก้วมณีนี้ขึ้นมาได้ จะให้รางวัล” แล้วก็ทรงปรึกษากับบัณฑิต บัณฑิตทั้ง ๔ ก็ให้คนมาช่วยกันวิดน้ำออกจากสระจนกระทั่งแห้ง ถึงโคลนถึงตมก็ยังไม่ได้แก้วมณี และไม่พบด้วย แต่พอน้ำกลับเข้ามาก็มองเห็นแก้วมณีเหมือนเดิมอีก วิดไปก็ไม่ปรากฏ ก็เลยไม่สำเร็จ

พอเรื่องถึงมโหสถ มโหสถมาเห็นก็บอกว่า แก้วมณีนี้ไม่ได้ อยู่ในกลางสระ แต่อยู่ข้างบน อยู่บนยอดไม้ พระเจ้าแผ่นดินถามว่า เธอรู้ได้อย่างไร มโหสถก็ให้คนไปเอาภาชนะมาอันหนึ่งแล้วใส่น้ำ แล้วก็ถวายให้พระเจ้าแผ่นดินทอดพระเนตร กราบทูลว่าในภาชนะนี้ก็มีแก้วมณีเหมือนกันใช่ไหม ไม่ใช่มีเฉพาะในสระเท่านั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงเห็นก็ยอมรับ แล้วมโหสถก็บอกว่านี่ แก้วมณีมันไม่ได้ อยู่ในน้ำหรอก แต่มันอยู่บนยอดไม้ข้างบนโน้น เมื่อคั่นต้นไม้ข้างบนก็ได้พบแก้วมณีอยู่บนต้นตาล ที่ยอดตาลโน้น อยู่ในรังกา เข้าใจว่าอาจจะไปคาบอะไรมา แล้วแก้วมณีติดมาด้วย

เมื่อเห็นปัญญาของมโหสถครั้งแล้วครั้งเล่า ในที่สุด บัณฑิตทั้ง ๔ คนนั้นก็คัดค้านไว้ไม่ไหว มโหสถก็ได้เข้ารับราชการ และต่อจากนั้นก็ช่วยในการแผ่นดินต่างๆ รวมทั้งช่วยในการสงคราม ด้วยสติปัญญาเป็นอันมาก

อาตมภาพยกเรื่องนี้มาเล่าเป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงถึงการใช้สติปัญญา ที่ช่วยเหลือทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน ทำให้เขาพ้นความเดือดร้อนต่างๆ ซึ่งเป็นปฏิบัติอย่างหนึ่งของพระโพธิสัตว์ คือเป็นผู้มีปัญญา แต่ใช้ปัญญาในทางที่ตรงไม่ได้อันไหนเสีย

ไม่เหมือนอย่างเรื่องนายยอดบัณฑิตหรือนายยอดฉลาด ที่ใช้ปัญญาในการที่จะโกงคนอื่น แต่นี่เป็นการใช้ปัญญาในทางที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ เป็นการบำเพ็ญบารมี

ขอให้สังเกตว่า การใช้ปัญญาของคนทั่วไปนั้น แม้จะใช้ในทางที่ดี ก็มักอยู่เพียงในขั้นของการทำกิจธุระหรือแก้ปัญหาล้วนตัว บางทีก็เป็นการหักล้างหรือชิงไหวชิงพริบกัน เพื่อช่วยให้ตนเองหลุดรอดชีวิตพ้นจากภัย ยังอยู่ในโลกแห่งการเบียดเบียน ดังจะเห็นได้จากเรื่องต่างๆ ที่ได้เล่ามาแล้ว แต่พระโพธิสัตว์ และท่านผู้ดำเนินตามวิถีแห่งพระโพธิสัตว์ มุ่งใช้ปัญญาในทางที่บริสุทธิ์ ช่วยชีวิตเจริญงอกงามโดยธรรม และใช้ปัญญานั้นในการช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้ประสบทุกข์โดยทั่วไป สร้างสรรค์ประโยชน์ เพียรพยายามแก้ไขให้โลกแห่งการเบียดเบียนนั้น เปลี่ยนไปเป็นโลกแห่งความเป็นสุขร่มเย็น อย่างไรก็ตาม เรื่องที่เล่ามานี้ยังเป็นเพียงส่วนที่แสดงให้เห็นปัญญาของมโหสถ เมื่อครั้งยังเป็นเด็กอยู่ ส่วนตอนที่ เป็นผู้ใหญ่แล้ว คือตอนที่รับราชการได้ทำประโยชน์อย่างไรบ้างนั้น เป็นเรื่องยืดยาว จะไม่นำมาเล่าในที่นี้

ปัญญามีคุณประโยชน์อย่างทีกล่าวนำมาแล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงควรสั่งสมเจริญปัญญา ดำเนินตามพุทธปฏิบัติ การที่จะเจริญปัญญานั้น ก็เหมือนกับที่อาตมภาพจะได้กล่าวต่อไป ถึงทางเกิดของปัญญา ๓ ทาง คือ สุตตะ การสดับตรับฟัง เล่าเรียน อ่าน จินตตะ การคิด การใช้ความคิดพิจารณาแล้วก็ภาวนา การลงมือทำหรือปฏิบัติ อาจจะใช้ ๓ อย่างนี้มาร่วมกัน คือฟัง เล่าเรียน อ่านให้มากด้วย แล้วก็ใช้ความคิดโดยรู้จักคิดให้ถูกวิธี และก็ลงมือนำมาใช้นำ

มาปฏิบัติ เพื่อให้เห็นด้วยตนเองว่า มันจะเกิดผลจริงจังอย่างไร สติปัญญาก็จะเจริญยิ่งขึ้นไปตามลำดับ

อาตมภาพคิดว่า สำหรับวันนี้ เล่าเรื่องมาก็มาก พอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนาโยมเพียงเท่านี้ เจริญพร

ทางเกิดของปัญญา*

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ ก็จะพูดเรื่องปัญญา ต่อ แต่จะวกกลับมาในเนื้อหาที่เป็นหลักวิชา คืออாதมภาพได้พูดแล้วว่า ปัญญา นั้นมีอยู่หลายอย่าง วิธีแบ่งปัญญาก็มีหลายวิธี คราวนี้จะแบ่งตามทางเกิดของปัญญา เมื่อว่าตามทางเกิดของปัญญา ท่านแบ่งปัญญาเป็น ๓ ชนิด คือ

๑. จินตมยปัญญา หรือเรามักจะเรียกกันยาวๆ ว่า จินตตามยปัญญา แปลว่า ปัญญาเกิดจากการคิด
๒. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการฟัง หรือการสดับเล่าเรียน
๓. กาวบามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติ หรือลงมือทำ

รวมความว่าแหล่งเกิดปัญญาก็มี การคิด การสดับฟัง และการลงมือปฏิบัติ

ที่นี้ ปัญญาที่เกิดจากการคิดนั้น ท่านเรียงไว้เป็นอันดับที่ ๑

* เล่าเมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๒๘

แต่ที่เราเอามาใช้ในเมืองไทย เรามักจะเรียงลำดับปัญญาก่อน เพราะเราไปคิดในแง่ว่า น่าจะเริ่มต้นด้วยการสดับฟังคนอื่น สดับฟังแล้วก็เอามาคิด คิดแล้วก็ลงมือทำ

แต่ส่วนในพระบาลีนั้น ท่านเอาจินตมยปัญญาขึ้นก่อน ที่ท่านเริ่มอย่างนั้น ก็เพราะท่านมุ่งจะพูดถึงประเภทของคน คือคนบางพวก สามารถที่จะคิดหาเหตุผลเองแล้วก็เกิดปัญญามีความเข้าใจขึ้นมา ท่านบอกว่าคนประเภทนี้เป็นผู้ฉลาดมาก รู้จักคิดเองเป็น หรือรู้จักกมนสิการ โดยเฉพาะก็ได้แก่พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า ซึ่งตรัสรู้ด้วยตนเองได้ ท่านเหล่านี้รู้จักคิดหรือคิดเป็น ท่านเป็นผู้ค้นพบ มีความรู้ต่างๆ หลายอย่างโดยที่ท่านไม่ได้สดับเล่าเรียนเพราะยังไม่มีคนอื่นรู้เข้าใจมาก่อน ท่านคิดค้นพิจารณาจนเห็นชัดด้วยตนเอง ก็คือปัญญาตรัสรู้นี้แหละ ท่านรู้จักสังเกตและรู้จักพิจารณาก็ได้ปัญญา

เหมือนอย่างคนบางคนไปอยู่ในที่สงบ ได้เห็นธรรมชาติแวดล้อมแล้ว เกิดความคิดพิจารณา เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องชีวิตของตน อันนี้ก็เป็นปัญญาที่เกิดจากการคิด เป็นการคิดขึ้นมาจากสิ่งที่ตนได้เห็น โดยไม่ต้องมีคนอื่นสอนหรือบอกเล่า เช่นว่า ไปอยู่ในที่สงบ มองเห็นใบไม้ร่วงหล่น ใบไม้นั้นเป็นสี่เหลี่ยมเป็นใบไม้แฉก ก็สะกิดใจ น้อมคำนึงถึงความจริงแล้วก็มองเห็นธรรมชาติของชีวิต ทำให้เกิดปัญญารู้เท่าทันความเป็นไปของสังขารอย่างที่เรียกว่า *รู้ไตรลักษณ์* เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปัญญาที่เกิดจากการรู้จักคิดด้วยตนเองนี้ เรียกว่า *จินตมยปัญญา*

แต่คนส่วนมากไม่สามารถในการคิดเอง ต้องอาศัยผู้อื่น เช่น

มีครูอบรมสั่งสอนแนะนำ หรือมีท่านผู้รู้ที่จะบอกกล่าวเล่าให้ฟัง โดยเฉพาะก็คือบุคคลที่หวังดี ที่เรียกว่า *กัลยาณมิตร* ความรู้ที่เกิดจากการสดับรับฟังเล่าเรียนมาจากผู้อื่นนี้ เมื่อเขาแนะนำชี้แจงดี จนเกิดความเข้าใจขึ้นมา เห็นตามนั้น รู้เท่าถึงความเป็นจริง ก็เกิดเป็นปัญญาขึ้น อันนี้เรียกว่า *สุตมยปัญญา*

ข้อสุดท้ายคือ*ภาวนามยปัญญา* ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติ หรือลงมือทำ ตามตัวอักษร ภาวนาแปลว่าทำให้เจริญ หรือการทำให้เกิดให้มีขึ้น หมายถึงการลงมือปฏิบัติ เหมือนอย่างบางคนได้ฝึกปรือในการทำงานอาชีพบางอย่างมา ด้วยการลงมือทำเอง เช่น เป็นช่างเครื่องยนต์ ทำไปก็เรียนรู้และทำเป็นเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ สะสมความรู้ความชำนาญมากขึ้น จนเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ โดยไม่ได้เล่าเรียนในโรงเรียน หรือเหมือนอย่างเราได้ยินเรื่องวิธีปลูกต้นไม้ คนอื่นเล่าให้ฟัง ก็ได้สุตะมา แต่ว่าปัญญานั้นก็ยังไม่แจ่มแจ้ง ต่อมาเมื่อได้ลงมือปลูกด้วยตนเองจึงจะรู้ รู้ชัดเจน ประจักษ์แก่ตัวเอง เป็นปัญญาที่แน่นอน เพราะว่าได้ยินได้สดับเอามานั้น บางทีก็เอามาทำเองไม่ได้ เรียนรู้ตามที่เขาบอกว่า ปลูกต้นไม้ต้องทำอย่างนั้นๆ แต่พอมาทำเอง ปรากฏว่าปลูกไม่สำเร็จ ต้นไม้ไม่งอก ไม่ขึ้น ไม่งาม ก็ต้องมาหัดทำ เพราะฉะนั้น วิธีเรียนวิถีการศึกษาอย่างหนึ่ง ก็คือให้ลงมือทำหรือทำด้วยตนเอง อย่างนี้ถ้าทำสำเร็จเรียกว่าเป็น *ภาวนามยปัญญา*

ในการปฏิบัติธรรมทางจิตใจก็เช่นเดียวกัน ปัญญาที่เกิดจากภาวนา คือการลงมือปฏิบัติ จะทำให้เห็นประจักษ์ชัดแก่ตนเอง เช่น เรียนรู้สติปัฏฐาน ท่านก็บอกว่า สติปัฏฐาน คือการตั้งสติ

หรือมีสติกำหนดพิจารณารู้เท่าทันความเป็นจริงของสังขารทั้งหลายว่าไม่ใช่สัตว์บุคคลตัวตนเราเขา มี ๔ ข้อ คือ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนาจิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา แต่ละอย่างเป็นอย่างนั้นๆ ทำอย่างนั้นๆ เราได้สติมาแต่ไม่เคยปฏิบัติ ก็ไม่รู้ชัด ไม่เห็นผลจริง ต่อเมื่อใดเอาไปลงมือปฏิบัติ ก็ได้เห็นประจักษ์แก่ตัวเอง และได้รับผลเป็นขั้นเป็นตอนไป ปัญญาที่เกิดด้วยการลงมือปฏิบัติอย่างนี้เรียกว่า *ภาวนามยปัญญา* และโดยเฉพาะ ก็หมายถึงปัญญาที่เกิดจากการที่จิตเคยได้สมาธิแล้ว ซึ่งเป็นไปตามหลักที่ท่านกล่าวว่าสมาธินั้นเป็นบาทฐานของปัญญา เมื่อจิตใจสงบตั้งมั่น มีสมาธิดีแล้วก็พิจารณาจนเห็นความจริง ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติอย่างนี้เรียกว่า *ภาวนามยปัญญา*

ตกลงว่าปัญญามี ๓ อย่าง แบ่งตามทางเกิดอย่างที่อาตมภาพได้กล่าวมานี้ ซึ่งสำหรับคนทั่วไป มักต้องใช้ให้สัมพันธ์กัน คือตอนแรกก็ได้สติเล่าเรียนจากผู้อื่น เพราะเราอาจจะยังไม่สามารถในการคิดได้โดยลำพัง ก็สติบดรับฟังจากท่านผู้รู้ ท่านผู้เป็นครูอาจารย์สั่งสอน เมื่อสติบดรับฟังแล้วก็เอามาคิดมาพิจารณาสุตะ ก็เกิดเป็นจินต หรือเป็นจินตารมณ์ เมื่อคิดพิจารณาแล้ว ก็ไม่ปล่อยให้ เป็นเพียงความคิดอยู่ในสมอง แต่เอามาลงมือทำลงมือปฏิบัติด้วย ก็ได้เห็นผลประจักษ์จริงขึ้นมาเป็นลำดับ เรียกว่า โดยทั่วไปแล้วก็ใช้ทั้ง ๓ อย่าง เป็นขั้นเป็นตอน แต่บางทีสำหรับผู้มีปัญหามาก พอได้สุตะ ก็เข้าใจที่สุตะนั้นทีเดียว หรืออย่างผู้มีจินต รู้จักคิด คิดเป็น ก็ได้ปัญญา รู้แจ่มแจ้งที่จินต และบางคนก็ได้ปัญญาต่อเมื่อมาทำภาวนาจึงจะรู้

เป็นอันว่า ทางเกิดของปัญญานี้ ทำให้เรารู้รู้ทางในการที่จะสร้างสมเจริญปัญญาให้แก่ตนเอง ท่านแบ่งไว้เพื่อเป็นเครื่องกำหนดของพุทธศาสนิกชน ไม่ใช่เพียงแค่ให้เป็นความรู้เท่านั้น แต่เพื่อผลในทางปฏิบัติ ที่จะให้เกิดประโยชน์จริงจังกด้วย

คำอธิบายตอนนี้ อาตมภาพนำมากล่าวเพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญาบารมี พอให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องปัญญาในแง่ต่างๆ มากขึ้น ก็คิดว่า วันนี้กล่าวธรรมกถา เป็นความรู้เพิ่มเติมในเรื่องปัญญา ก็พอสมควรแก่เวลา ขออนุโมทนาโยมท่านนี้เจริญพรฯ

สตรีก็มีปัญญาเลิศ

เจริญพร สำหรับรายการเล่าเรื่องให้โยมฟังในวันนี้ คิดว่าจะเล่าเรื่องการใช้ปัญญา เรื่องการใช้ปัญญาสำหรับวันนี้ก็เป็นเรื่องในสมัยพุทธกาล จะขอเล่าเรื่องพระเถรีสำคัญองค์หนึ่ง ชื่อว่า พระกุนทลเกสีเถรี

พระเถรีต่างๆ ที่เข้ามาบวชในพระศาสนานั้น มีประวัติชีวิตเป็นมาต่างๆ กัน หลายท่านได้ประสบความสำเร็จทุกอย่างหนักมาก่อนแล้วก็สละโลกมาบวช เมื่อบวชแล้ว ก็ได้ศึกษาปฏิบัติและกลายเป็นบุคคลสำคัญ เป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นมาก และมีความสามารถพิเศษ ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า พระกุนทลเกสีเถรีนี้ก็เป็นท่านหนึ่ง ที่ได้มาเป็นมหาสาวิกา หรือเป็นพระสาวิกา คือสาวกฝ่ายหญิงที่มีความสำคัญมาก ตามประวัติเดิมของท่านว่าท่านเป็นธิดาของเศรษฐี

* เล่าเมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๒๘

ลูกเศรษฐีสมัยก่อนนั้น มักถูกเก็บตัวมาก คุณทูลเกสียี่ก็เหมือนกัน บิดาเป็นคนร่ำรวยเป็นเศรษฐี ก็สร้างปราสาท แล้วให้ลูกสาวอยู่ในปราสาทนั้น และเธอก็อยู่บนปราสาทตลอดมา วันหนึ่งเมื่อคุณทูลเกสียี่อายุได้ ๑๖ ปี กำลังรุ่นสาว ได้เกิดมีเหตุการณ์สำคัญขึ้นที่บ้านเมืองจับคนร้ายคนหนึ่งได้ และจะต้องประหารชีวิต

ในสมัยโบราณนั้น ก่อนที่จะประหารชีวิต เขาจะต้องนำตัวนักโทษมาตระเวนประจานไปตามถนนก่อนแล้วจึงจะนำไปสู่ตะแลงแกง ในวันนั้นเขาก็เอาตัวผู้ร้ายคนนี้มีมาตระเวนประจาน คุณทูลเกสียี่ธิดาเศรษฐีอยู่บนปราสาท มองลงมาทางหน้าต่างเห็นโจรร้ายคนนี้ก็เกิดจิตพิภพท์ เสน่ห์ขึ้นมาอย่างแรงกล้า ถึงกับไม่กินอาหารจะยอมตายถ้าไม่ได้โจรคนนั้น จนในที่สุด ท่านเศรษฐีบิดาต้องคิดหาอุบายเพื่อจะให้ได้โจรร้ายคนนี้มา โดยให้คนรับใช้นำเอาสินบนไปให้แก่พวกผู้คุม ผู้คุมนั้นได้เงินมาก ก็เลยปล่อยตัวโจรร้ายให้มาแล้วไปหานักโทษคนอื่นจับเอาไปประหารแทน

เป็นอันว่า โจรร้ายคนนี้ก็ได้ออกอยู่กับธิดาของเศรษฐี เมื่อมาอยู่ด้วยกันสักกระยะหนึ่ง เพราะความเป็นคนมีจิตใจโหดร้าย ไม่ทิ้งนิสัยเดิม ทั้งที่มาอยู่ในปราสาทอย่างสุขสบายก็ไม่ชอบ อยู่ไปสักพักก็เบื่อ อยากจะกลับไปใช้ชีวิตแบบโจรอีก จึงคิดจะหนี แต่ในเวลาเดียวกันก็อยากจะได้สมบัติไปด้วย ก็เลยคิดหาอุบาย

วันหนึ่ง อดีตโจรร้ายคนนี้ก็ออกอุบายบอกกะธิดาเศรษฐีว่า “นี่นะน้อง การที่พี่จะได้ออกอยู่กับน้องนี้ ก็เพราะว่าพี่ได้บนบานเทวดาไว้ คือ เมื่อตอนที่พี่ถูกจับ พี่บนเทพเจ้าแห่งหน้าผาที่ประหารโจรว่า ถ้าปล่อยภัยได้พ้นโทษจะเอาของแค้นไปถวาย เวลานี้พี่พ้นโทษ

แล้ว แต่ก็ยังไม่ได้แก้บน เทพเจ้าท่านอาจจะลงโทษเอาได้ เพราะฉะนั้นก็ควรจะทำพิธีแก้บนให้เสร็จสิ้นไปเสีย”

นางกฤษณาเกลื่อนี้ ด้วยความรักโจรนั้น ก็บอกว่าเอาสิ ตามใจพี่จะเอาอย่างไร น้องจะทำตามทุกอย่าง แล้วก็บอกส่งบริวารให้เตรียมของต่างๆ ที่จะไปแก้บน

เมื่อถึงวันจะไป โจรร้ายก็บอกว่า วันนี้ ขอให้น้องแต่งตัวให้ดีที่สุด มีเครื่องประดับอะไรๆ ก็แต่งให้เต็มที่ นางกฤษณาเกลื่อนี้ก็ตามใจเพราะความรักต่อสามี ก็แต่งตัวให้ดีแล้วก็ขึ้นรถไปด้วยกันพร้อมกับบริวาร พอไปถึงสถานที่นั้นปรากฏว่าเป็นภูเขามิเนินสูงขึ้นไป สามีก็บอกอีกว่าให้พวกคนรับใช้ที่ตามมาในรถคันอื่นๆ รออยู่ข้างล่าง เราจอดรถแล้วขึ้นไปกันสองคนโดยเฉพาะเท่านั้น เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อเทพเจ้า ซึ่งอยู่บนภูเขา

ภูเขานั้นมีหน้าผาสูง เมื่อขึ้นไปแล้วก็เตรียมพิธีแก้บน ทั้งสองคนก็เดินขึ้นไปจนถึงตรงหน้าผาที่จะทำพิธี ถึงตอนนั้นโจรร้ายจึงบอกให้ทราบว่ “นี่เป็นวันสุดท้ายที่เราจะอยู่ด้วยกัน ฉันต้องการทรัพย์สมบัติของเธอ ขอให้เธอถอดเครื่องแต่งตัวเสื้อผ้าอาภรณ์ต่างๆ ตลอดจนเพชรนิลจินดาที่ประดับมาทั้งหมดมอบให้ฉัน และฉันก็จำเป็นจะต้องฆ่าเธอเพื่อปิดปาก อำพรางให้เห็นว่าเธอประสบอุบัติเหตุตายไปหรืออะไรทำนองนั้น”

นางกฤษณาเกลื่อนี้เป็นคนมีปัญหา และมีสติดี ในใจจริงนั้นก็รักสามีมาก แต่ในเวลาเดียวกันก็มีความเศร้าเสียใจว่า สามีของเรานี้เป็นคนที่จิตใจโหดร้ายมาก แม้ที่อยู่มาอย่างนี้เราก็ได้ช่วยเต็มที่ช่วยแม้กระทั่งให้รอดชีวิตมา จากการที่จะถูกประหาร ทั้งที่เราได้

ช่วยอย่างนี้ ก็ยังคิดทรมยศอีก เราจำเป็นจะต้องรักษาชีวิตของตัวเอง และด้วยความมีปัญญา ก็เลยคิดอุบายขึ้นมา บอกว่า เอาละไหนๆ วันนี้ก็เป็นวันสุดท้ายที่พี่กับน้องจะได้อยู่ร่วมกันแล้ว น้องรักพี่มาก ขอให้พี่ได้ทำพิธีแสดงความจงรักภักดีต่อสามี ด้วยการรำถวาย ต่อองค์เทพเจ้าเถิด แล้วก็ขอโอกาสพื่อนรำชนิดหนึ่งให้ก่อน เป็นการแสดงความภักดีต่อสามีของตน สามีก็ตามใจให้รำ เพราะเห็นว่า ถึงไงก็ไม่รอดอยู่แล้ว

นางกษัตริย์ก็พาไปพื่อนรำมา พื่อนรำไปพื่อนรำมาหลายรอบ รอบตัวสามีนั้นแหละ จนกระทั่งถึงจังหวะหนึ่ง พอสามีเพลอ ได้โอกาสที่เธออยู่ข้างหลัง และมีหน้าผาอยู่ด้านหน้า ก็ผลักสามีอย่างเต็มที่เลย ทีเดียวตกหน้าผาไป เป็นอันว่าตายอย่างไม่ต้องสงสัย โจรร้ายก็จบชีวิตไป

เป็นอันว่านางกษัตริย์ก็รอดชีวิตมา เมื่อรอดชีวิตมาแล้ว ก็ลงจากภูเขา อันที่จริงจะกลับบ้านก็ได้ แต่มีความเศร้าเสียใจและอายผู้คน คิดไปว่า ถ้ากลับไปบ้าน คนก็จะถามว่าสามีหายไปไหน เมื่อเขารู้ว่าตนฆ่าสามีตาย ก็จะพากันพูดจาว่าร้ายว่าเป็นหญิงใจทราม ตอนแรกก็อยากได้สามีจนถึงกับยอมลงทุนให้สินบนเอามา แต่แล้วไม่ทันไร เกิดไม่พอใจเพื่อขึ้นมา ก็ฆ่าทิ้งเสีย ถึงจะเล่าความจริงให้ฟัง ก็ไม่มีหลักฐานให้เขาเชื่อ

จากเหตุการณ์นี้ นางก็มาคิดนึกถึงเรื่องชีวิตของมนุษย์ ว่าหาความแน่นอนมิได้ เรื่องที่คิดไม่ถึงว่าจะเกิดก็เกิดขึ้น พิจารณาไปก็มีความเบื่อหน่ายต่อชีวิตครองเรือน จึงตัดสินใจว่า เราอย่าอยู่เลย กลับไปอยู่บ้านก็ไม่มีประโยชน์แล้ว เบื่อหน่ายเต็มที ออกบวชดีกว่า

คิดอย่างนั้นแล้วก็บ่ยหน้าไปหาที่บวช

ตอนแรกก็ไปบวชเป็นนักบวชนอกพระพุทธศาสนา เขาเรียกว่าเป็นปริพาชกา คือนักบวชหญิงเร่ร่อน นักบวชเร่ร่อนพวกนี้ชอบถกเถียงปัญหา หาความรู้ขัดเกลาสติปัญญา ไปที่ไหนก็จำเป็นจะต้องโต้วาทะกับพวกนักบวชอื่นๆ ถ้าหากว่าไปเจอนักบวชที่เขา มีสติปัญญาสูงกว่า ตัวเองตอบปัญหาของเขาไม่ได้ เขาตอบปัญหาของตัวเองได้หมด แพ้เขา ก็อาจจะยอมเป็นสาวก

นางปริพาชกาคนใหม่ คือ นางกุนทลเกสีนี่ ก็เที่ยวเดินทางไปในที่ต่างๆ ไปเที่ยวถกเถียงปัญหา ได้วาทะอะไรๆ เรื่อยไป และก็เป็นคนที่เก่งมาก มีปัญญาดี ในที่สุด เพราะความที่มีปัญญาดี มีความสามารถมีวาทะที่เก่งกล้า ก็เลยกลายเป็นผู้ทำคนอื่น ถึงตอนนี้ก็ชักจะมีความทะนงตัว ไปไหนก็ไปทำคนอื่น จนกระทั่งคราวหนึ่งก็มาพบกับพระสารีบุตร และได้โต้วาทะกับพระสารีบุตร

พระสารีบุตรตอบปัญหาของนางได้หมด แต่ถึงคราวพระสารีบุตรถามปัญหาบ้าง นางตอบไม่ได้ ก็เลยยอมตัวขอบวช เพื่อจะได้มาเล่าเรียนศึกษาธรรมะที่พระสารีบุตรรู้ ซึ่งนางไม่รู้ และได้มาเป็นสาวิกาของพระพุทธเจ้า ได้มาบวชเป็นพระภิกษุณี และต่อมาก็ได้บรรลุอรหัตผล กลายเป็นพระเถรีชั้นผู้ใหญ่ ได้รับความยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยมในบรรดาพระภิกษุณีที่ตรัสรู้ฉับพลัน เป็นอันว่าชีวิตของนางก็ลงเอยด้วยดี

นี่เป็นประวัติของนางกุนทลเกสีเถรี จากประวัตินี้จุดที่เน้นสำคัญก็คือ ตอนที่นางแก้ปัญหาในชีวิตของตนเองให้รอดมาได้ โดยใช้สติปัญญา คือมีปัญญาทำให้คิดอุบายได้ และสติก็มีด้วย คือ

ว่าถึงแม้ปัญญาจะมีแต่ถ้าสติไม่มากก็ไม่ได้ใช้ปัญญานั้น ตอนที่นางถูกโจรจะฆ่านางมีสติไม่หลงไหลพันเพื่อน ไม่ได้มัวแต่หวาดกลัวตัวสั่นอะไร ถ้าเอาแต่หวาดกลัวก็คงคิดอะไรไม่ออก ก็ต้องตายแน่ แต่เพราะนางมีสติก็ระลึกได้ และใช้ปัญญาต่อ ก็เลยแก้ปัญหาลำเร็จ

ที่ว่านี่ก็เพื่อให้เห็นว่า สติ กับ ปัญญา นั้นมักจะมาคู่กัน สติเป็นตัวเริ่ม เป็นตัวที่จะทำให้ใช้ปัญญา แต่เมื่อจะใช้ปัญญาก็ต้องมีปัญญาด้วย มีสติอย่างเดียว แต่ถ้าปัญญาไม่มี ก็อาจจะแก้ไขปัญหาลำไม่สำเร็จ นางกุนทลเกสีนนั้นมีทั้งสติ มีทั้งปัญญา จึงแก้ปัญหานำชีวิตให้รอดพ้นไปได้ ส่วนโจรร้ายนั้นก็มิปัญญาเหมือนกัน คือคิดอุบายที่จะฆ่าเขา แต่ว่าปัญญาสู้เขาไม่ได้ เขาซ่อนกลเอา ตนเองก็เลยได้รับผลกระทบตอบสนอง คิดร้ายต่อเขาก็เลยได้รับผลร้าย กลับมาถึงตัวเอง โจรร้ายก็จบชีวิตลง เพราะกรรมของตนเองนั่นเอง

นี่ก็เป็นเรื่องราวในพระพุทธศาสนา ที่ได้ทั้งประวัติของพระเถรีและได้ทั้งคติธรรม ทั้งคติทางด้านโจรที่ไปคิดประทุษร้ายต่อผู้อื่นแล้วได้รับผลร้ายตอบสนอง และคติทางด้านพระเถรีที่ใช้สติและปัญญาในการแก้ไขปัญห ทำให้รอดพ้นจากภยันตราย

อาตมภาพคิดว่า วันนี้ ได้เล่าเรื่องนางกุนทลเกสีเถรี เป็นเรื่องประกอบในหัวข้อธรรมะคือปัญญาไว้ พอสมควรแก่เวลาแล้วก็ขออนุโมทนาโยม เจริญพร

หลักการพัฒนาปัญญา*

เจริญพร รายการเล่าเรื่องให้โยมฟังวันนี้ ก็ยังอยู่ภายใน หัวข้อธรรมเรื่องปัญญา เรื่องปัญญานี้ ได้พูดมาหลายครั้งแล้ว ได้พูดถึงปัญญาในระดับของการใช้งานในชีวิตประจำวัน ในธุรกิจการงานต่างๆ และในการแก้ปัญหาต่างๆ ไป ให้เห็นว่า ปัญญามีคุณประโยชน์อย่างไร และจะใช้อย่างไร แต่ยังมีปัญหาว่า จะสร้างปัญญา หรือทำปัญญาให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ดังนั้น ในวันนี้ก็จะเข้ามาสู่การปฏิบัติที่เป็นเนื้อหาสาระทางธรรมมากขึ้น โดยอยากจะพูดเรื่องการเจริญปัญญา วิธีเจริญปัญญา หรือใช้ภาษาปัจจุบันก็เรียกว่า วิธีพัฒนาปัญญา

พระพุทธเจ้าตรัสหมวดธรรมไว้หมวดหนึ่ง เรียกว่า *ปัญญาวุฒิธรรม* แปลว่าธรรมะเป็นเครื่องเจริญปัญญามี ๔ หัวข้อด้วยกัน ถ้าจะเรียกง่าย ๆ โดยแปลว่า *หลักการพัฒนาปัญญา* ก็ได้ หัวข้อทั้ง ๔

* เล่าเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๒๘

นั้น มีดังนี้

๑. การคบหาสัตบุรุษ หรือการคบคนดี เสวนาคคนดี เรียกเป็นศัพท์ทางพระว่า สัตบุรุษสังเสวะ สัตบุรุษะ ก็สัตบุรุษ และสังเสวะ ก็การเสวนา การคบหา
๒. การฟังคำแนะนำสั่งสอนของสัตบุรุษนั้น หรือเรียกง่ายๆ ว่า ฟังธรรม ทางพระเรียกว่า สัทธัมมัสสวนะ
๓. การพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคายหรือรู้จักคิดให้ถูกวิธี เรียกว่า โยนิโสมนสิการ
๔. การนำไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลัก ตามความมุ่งหมาย เรียกเป็นศัพท์ว่า ธัมมานุธัมมปฏิบัติ

ทั้งหมดนี้มี ๔ หัวข้อด้วยกัน ทบทวนหัวข้ออีกครั้งหนึ่ง

๑. สัตบุรุษสังเสวะ การเสวนาสัตบุรุษ คือการคบหาคนดี
๒. สัทธัมมัสสวนะ การฟังธรรมคำสั่งสอน
๓. โยนิโสมนสิการ การพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคาย
๔. ธัมมานุธัมมปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือการปฏิบัติธรรมให้ถูกหลัก ถูกความมุ่งหมาย

อาตมภาพจะอธิบายหลักทั้ง ๔ ข้อนี้โดยย่อ

ข้อ ๑ สัตบุรุษสังเสวะการคบหาคนดีหรือคบหาเสวนาสัตบุรุษ อันนี้เป็นหลักธรรมสำคัญที่เรามักจะเรียกว่า การคบหากัลยาณมิตร หรือการมีมิตรดี การคบหาคนนั้น เป็นพื้นฐานเบื้องต้น ที่จะนำไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม ถ้าคบหาคนไม่ดี ก็พาให้ห่างไกลจากความเจริญออกงาม ในทางตรงข้ามก็จะนำไปสู่ความเสื่อม แทนที่จะได้ความดี ก็ได้ความชั่ว อย่างที่ท่านกล่าวว่า คบหาคนเช่นใดก็ได้

เป็นคนเช่นนั้นหรือเหมือนอย่างที่ท่านเปรียบเทียบว่าเหมือนกับเอาใบไม้ไปห่อของ ถ้าเอาใบไม้ไปห่อของเหม็น ใบไม้นั้นก็พลอยมีกลิ่นเหม็นไปด้วย ถ้าเอาใบไม้ที่ไปห่อของหอมอย่างเช่นไม้กฤษณา ใบไม้นั้นก็พลอยมีกลิ่นหอมไปด้วย หมายความว่า ถ้าคบหาคนชั่วก็นำไปสู่ความชั่ว ความเสื่อมเสียหาย ถ้าคบหาคนดี ก็นำไปสู่ความดีงาม ความเจริญก้าวหน้า

ในทางธรรม ก่อนที่จะเจริญก้าวหน้าได้ ก็ต้องคบหาบุคคลที่ดีก่อน คนดีที่ควรคบหาเรียกว่า สัตบุรุษๆ นั้นท่านยกตัวอย่างไว้ยอดของสัตบุรุษก็ได้แก่พระพุทธเจ้า รองลงมาก็ได้แก่พระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย ตลอดจนกระทั่งพระสาวก ท่านผู้รู้ธรรม ผู้มีความรู้ ผู้ทรงคุณธรรม หรือผู้ประกอบด้วยสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ถ้าผู้ใดประกอบด้วยสัปปุริสธรรม ๗ ประการ ก็เรียกว่าเป็นสัตบุรุษ สัปปุริสธรรมทั้ง ๗ ประการนั้น ว่ากันแต่โดยหัวข้อว่า รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักบุคคล รู้จักชุมชน แต่ในโอกาสนี้ไม่มีเวลาที่จะอธิบายยาว ก็เอาแต่เพียงความหมายในที่นี้ว่า คือคบหาคนดี คนที่มีความรู้ คนที่ทรงคุณธรรม อันนี้จะเป็นพื้นฐานเบื้องต้น ที่จะให้ได้ฟังคำแนะนำสั่งสอน และได้แบบอย่างที่ดี เพราะว่าท่านที่มีความรู้ก็สามารถให้ความรู้ เมื่อมีการให้ความรู้ ได้รับการเล่าเรียนศึกษา ก็สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้สำเร็จผล ในทางพระพุทธศาสนาถือการคบหานี้เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง ท่านเล่าเป็นนิทานชาดกก็มี

อย่างเรื่องลูกนกแขกเต้า ที่ท่านเล่าว่า ลูกนกแขกเต้า ๒ ตัว ตอนแรกก็อยู่ในรังเดียวกัน พอตีวันหนึ่งมีพายุใหญ่มา พัดเอารั้

กระจัดกระจาย ลูกนกแขกเต้า ๒ ตัว ก็พลัดกันไป ตัวหนึ่งไปตกที่
 อาคารพระฤๅษี อีกตัวหนึ่งไปตกที่ช่องโจร นก ๒ ตัวนี้ก็เจริญเติบโต
 มาในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

ตัวที่ไปอยู่ในอาคารของพระฤๅษีๆ ก็เลี้ยงไว้ ก็ได้อยู่ใน
 บรรยากาศของสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม ได้เห็นสิ่งที่ดีงาม ได้ฟังสิ่งที่ดีงาม
 พระฤๅษีท่านเกี่ยวข้องติดต่อกับใคร ใครมาหาท่าน ท่านก็ต้อนรับ
 ตามแบบของผู้ที่มีคุณธรรม มีการปฏิสันถารต้อนรับด้วยความ
 อ่อนหวานสุภาพ นกแขกเต้าก็จำเอาคำที่ท่านกล่าวไว้ เวลาใครมา
 หา ก็ต้อนรับทักทายด้วยคำที่สุภาพอ่อนหวาน

ส่วนในทางตรงข้าม นกแขกเต้าอีกตัวหนึ่งที่ไปตกในช่องโจร
 ก็ได้ยินถ้อยคำของโจรที่พูดแต่คำหยาบคาย พูดแสดงความโหด
 เขี้ยวดุร้าย ใครเข้ามาในเขตก็จะทำร้าย ก็จำติดไว้และพูดตามไป
 อย่างนั้น

ทีนี้ มีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งหลง
 ทางมา ตอนแรกก็มาถึงที่ช่องโจรก่อน หลงเข้ามาในเขตของโจร
 โดยไม่รู้พระองค์ กำลังเหน็ดเหนื่อย พอประทับนั่งพักเท่านั้น นก
 แขกเต้าตัวที่อยู่ในช่องโจร ขณะนั้นโจรไม่อยู่ คงจะออกไปปล้นหรือ
 ไปอะไรข้างนอก นกแขกเต้าตัวนี้ก็ต้อนรับโดยการร้องคุกคาม พูด
 ด้วยคำหยาบคายว่า “ไอ้เนี่ย เป็นใคร นี่พวกเรามา มาช่วยกันจับ
 เอาไปฆ่าเสีย” อะไรทำนองนี้ เป็นคำที่น่ากลัวทั้งนั้น พระราชาทรง
 ได้ยินอย่างนี้ก็สะดุ้งตกพระทัย และเห็นว่าสถานที่นี้คงจะเป็นสถานที่
 ที่ไม่ปลอดภัยเป็นแน่ ก็เลยเสด็จออกจากที่นั่นไป

พระราชาเสด็จต่อไป ก็ไปเข้าเขตอาคารของพระฤๅษี พอเสด็จ

ย่างเข้าเขตอาศรมพระฤๅษี ก็ทรงได้ยินเสียงของนกแขกเต้าตัวที่เติบโตมาในอาศรมของพระฤๅษีนั้นทักทายปราศรัยว่า “โอ้! ท่านผู้เจริญเชิญเข้ามาในที่นี้เถิด ที่นี้เป็นสถานที่ร่มเย็น เชิญมาพักผ่อน ถ้าท่านต้องการอะไร ข้าพเจ้าจะเอามาต้อนรับ” อะไรต่างๆ ทำนองนี้ได้ยินแต่เสียงอ่อนหวาน ก็สบายพระทัย แล้วก็เลยเสด็จเข้าไป จนกระทั่งได้พบพระฤๅษี ก็ได้รับการต้อนรับปฏิสันถารเป็นอย่างดี

เรื่องนี้ท่านเล่าไว้ก็เพื่อแสดงให้เห็นความแตกต่างของการคบหาหรือสิ่งแวดล้อมว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก เด็กเติบโตมาในสภาพแวดล้อมอย่างไร ก็มีแนวโน้มที่จะเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น การคบหาจึงเป็นฐานเบื้องต้นที่จะนำไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม

คนดี หรือ คนชั่ว ที่จะคบหานั้น ไม่ใช่เฉพาะเป็นคนที่พบปะพูดคุยกันเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ยังมีคนที่พูดที่แสดงตัวออกมาให้เราคบทางหนังสือ และสิ่งตีพิมพ์ที่อ่าน วิทยุ เทปที่ฟัง โทรี วีดิโอที่ชม ที่ดูเป็นต้นอีกด้วย

เมื่อคบหาสัตบุรุษ คบหาคนดีแล้ว ต่อไปก็มาสู่หลักข้อที่ ๒ คือ สัทธัมมัสสวนะ ฟังคำแนะนำสั่งสอนของท่าน บุคคลที่อยู่กับคนที่ดีมีความรู้ ก็มีโอกาสมากที่จะรับฟังคำสั่งสอน แต่ก็ไม่แน่เสมอไป ท่านบอกว่าเหมือนทัพพี กับ ลิ่น ที่ต่างกัน ทัพพีนั้นอยู่ในหม้อแกง แต่ไม่เคยรู้รสแกงเลย เปรียบเหมือนกับคนที่มาอยู่ใกล้บัณฑิตใกล้นักปราชญ์ แต่ไม่รู้จักสดับตรับฟังหรือสังเกต แม้จะได้ไปบ้างก็เป็นเพียงสิ่งแวดล้อมประดับตัว ถ้าหากว่าไม่ได้ใส่ใจฟังคำแนะนำสั่งสอน ก็ไม่ได้รู้อะไรมาก เหมือนกับทัพพีที่ไม่รู้รสแกง ต่างกับลิ่น ลิ่นนั้นถ้าตักแกงเพียงช้อนเดียวใส่เข้าไปในปากก็รู้รสแกง

ว่ามีรสอร่อยหรือไม่อร่อยเผ็ดเค็มเปรี้ยวอย่างไร เพราะฉะนั้น ท่านจึงบอกว่า ให้ทำตนเหมือนกับลันที่รัฐสแกง ไม่ให้ทำตนเหมือนกับทัพพี เมื่อทำตัวเหมือนกับลันที่รัฐสแกงแล้ว ก็เป็นอันว่าเข้าหลักที่เรียกว่า สัทธัมมัสสวนะ คือฟังคำสอนของท่านผู้รู้ด้วย

เมื่อฟังธรรม สดับคำสอนของท่านแล้ว ก็มาสู่หลักที่สามข้อต่อไป คือ โยนิโสมนสิการ รู้จักไตร่ตรองพิจารณาด้วย คือฟังอย่างเดียวไม่พอ ฟังแล้วรู้จักคิดรู้จักพิจารณา จึงจะได้ประโยชน์ อันนี้ก็มีข้อเปรียบเทียบอีก ท่านเปรียบเทียบเหมือนกับเรื่องหู หูนั้นก็มีความคล้ายกับหูของ หูของอย่างหูกา หูกระทะ ก็เรียกว่าหูเหมือนกัน แต่ว่าได้แค่คนจับ ดึงเอาไป เอาไปทำโน้น เอาไปทำนี่ แล้วแต่คนจะชักพาไป ไม่เหมือนหูคน หูคนนั้นฟัง ฟังแล้ว พินิจพิจารณาด้วย รู้จักคิดว่า อันนี้มีเหตุมีผลอย่างไร เป็นสิ่งที่น่าเชื่อ น่าฟังหรือไม่ ไม่ถูกชักพาไปในความหลง หมายความว่าหูคนนั้น จะชักพาเอาไปเหมือนอย่างหูกาหูกระทะไม่ได้ แต่รู้จักคิดรู้จักพิจารณาด้วย

การรู้จักคิดรู้จักพิจารณานี้ ก็คือการใช้โยนิโสมนสิการ การไตร่ตรองพิจารณาโดยใช้ปัญญา ว่าที่ท่านพูดมาแสดงมานั้น มีเหตุมีผลหรือไม่อย่างไร จะนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้น ก็จะได้สืบสาวราวเรื่อง คิดแก้ไขให้ถูกจุดถูกขั้นตอน รู้จักนำความรู้มาใช้ให้ถูกจุดถูกแง่ จึงจะได้ประโยชน์ ตลอดจนรู้จักพิจารณา เช่นว่าหลักธรรมข้อนี้ ท่านกล่าวไว้นั้น มีความมุ่งหมายอย่างไร นำไปใช้ในกรณีไหนจะถูกต้อง จึงจะเกิดผลเกิดประโยชน์

การพิจารณานี้ก็มีหลายอย่าง โยนิโสมนสิการนั้น พระพุทธเจ้าแสดงไว้หลายวิธีด้วยกัน ในโอกาสนี้ อาตมภาพพูดแต่เพียง

หัวข้อให้เห็นว่า การไตร่ตรองพิจารณานั้น เป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เกิดประโยชน์ได้ เมื่อพิจารณาไตร่ตรองโดยแยบคายแล้วมีความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีก็นำไปปฏิบัติได้ หมายความว่า หลักธรรมแต่ละข้อๆ นี้ มีความต่อเนื่องกัน ตอนแรกก็คบหาคนดี คบหาแล้วก็สังเกต สดับรับฟังคำสอน เมื่อฟังคำสอนก็พิจารณาไปด้วย เมื่อพิจารณาจับได้ถูกแง่ถูกมุมให้เข้ากับความมุ่งหมายของตนที่จะใช้แล้วก็นำไปปฏิบัติ

คราวนี้ก็มาถึงข้อที่ ๔ คือการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักตามความมุ่งหมาย การปฏิบัตินี้ก็สำคัญเหมือนกัน ถ้าสักว่าปฏิบัติไปบางทีก็ไม่ได้ผล เช่น คุณธรรมต่างๆ นี้ มีอยู่มากมาย ท่านสอนไว้หลากหลาย เช่น ความเพียร หรือวิริยะ ความเพียรเป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ควรประพฤติ แต่ถ้าเอาไปใช้โดยไม่ถูกหลักถูกเกณฑ์ บางทีความเพียรก็กลับเป็นโทษได้เหมือนกัน ก็เลยจะยกตัวอย่างเล่าเรื่องชาดกอีกเรื่องหนึ่ง ให้เห็นว่าเอาความเพียรไปใช้ไม่ถูกเรื่องถูกราวก็ไม่ได้ผล หน้อยเปล่า

ท่านเล่าว่า ในอดีตกาลนานมาแล้ว ที่ริมทะเลแห่งหนึ่ง ชาวบ้านเขานำเครื่องเช่นสรวงสังเวชมาบวงสรวงพญานาค อันเป็นประเพณีของคนอินเดียในสมัยก่อน เหมือนอย่างสมัยนี้ คนไทยบางทีก็มีการเช่นสรวงบูชาต่างๆ สำหรับในเรื่องนี้เขาไปเช่นสรวงบูชาพญานาค เขาก็เอาเครื่องเช่นสรวงไปวางไว้ เมื่อบูชาเสร็จแล้วเขาก็ทิ้งไว้ แล้วก็พากันไป ที่นี้ มีกาคุหนึ่ง เป็นกาสามีภรรยา บินมาเห็นเครื่องเช่นเข้า ก็ลงมากินกัน กินปลา กินเนื้อ กินขนม แล้วก็เลยกินสุราเข้าไปด้วย

ภาคนี้กินสุราเข้าไปมากมายจนเมาได้ที่ พอเมาและอึมดีแล้วก็บินไปจับที่ชายหาด ยืนอยู่ที่ชายหาด กะว่าเดี๋ยวเราจะเล่นน้ำทะเลกันให้สนุกเลย ตอนนั้นก็พอดีมีคลื่นขนาดปานกลางลูกหนึ่งพัดเข้ามา พัดเข้าพอดีมาตรงกับนางกาเลยซัดเอานางกาลงทะเลไป พอลงทะเลไปแล้ว ไปเจอปลาใหญ่เข้า ปลาใหญ่ก็เลยซุบกินนางกาเสีย

ฝ่ายนายกาที่มีความเศร้าโศกเสียใจมาก ที่นางกาถูกพัดพาลงทะเลไป ร้องไห้เศร้าเสียใจ ไปๆ มาๆ ก็เจอเข้ากับฝูงกาจำนวนมาก นายกานี้ก็แสดงความเศร้าโศกเสียใจ กาทั้งหลายก็ถามว่า “เอ้า! ท่านเศร้าโศกเสียใจเรื่องอะไรล่ะ” นายกา ก็เล่าให้ฟังว่า “นี่แน่ะท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้ากับภรรยาอาศัยอยู่ที่ชายหาด กำลังจะเล่นน้ำทะเลให้สนุกสนาน ก็พอดีโจรทะเลมาพาเอาภรรยาของข้าพเจ้าไปเสีย” โจรทะเลในที่นี้ไม่ใช่หมายความว่า โจรที่อยู่ในทะเล แต่หมายความว่า ทะเลนั้นแหละเป็นโจร ทะเลนี้มาเอาภรรยาของนายกาไป ก็ทำหน้าที่เท่ากับเป็นโจร โจรทะเลมาเอาภรรยาของข้าพเจ้าลงทะเลไปเสียแล้ว ข้าพเจ้าก็เศร้าเสียใจเป็นอันมาก

บรรดากาทั้งหลายก็บอกว่า “โอ้! เราจะต้องช่วยกัน ก็แค่นี้พวกเรารั้งฝูงใหญ่ คงจะช่วยกันได้หรอก น้ำทะเลแค่นี้จะต้องช่วยกันวิดให้แห้ง แล้วจะได้เอาแม่กานั้นขึ้นมา” เรียกว่าจะค้นหานางกากันแหละ ก็เลยช่วยกันวิดน้ำทะเลเป็นการใหญ่ ฝูงกานั้นแต่ละตัวต่างก็ใช้จะงอยปากวิดน้ำทะเล วิดบ้าง ตีมแล้วก็เอาไปพ่นเอาไปคายออกที่อื่นบ้าง พวกกันทำอยู่อย่างนี้ จนกระทั่งเหน็ดเหนื่อย จะจะงอยปากเมื่อยล้าไปตามๆ กัน ก็ไม่สำเร็จ เพราะว่าวิดไปเท่าไร

ทะเลก็ไม่ยุบ พอแหงลงไปในดินหน่อยมันก็กลับมาเต็มอย่างเดิม เหล่ากาเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้ากันเป็นอันมาก ก็ได้แต่คร่ำครวญ เศร้าเสียใจถึงนางกานัน ร้องไห้กันระงม

จนกระทั่งในที่สุด ท่านบอกว่า เทวดาประจำมหาสมุทรคงจะรำคาญ แล้วก็อยากจะช่วยให้กาเหล่านี้พ้นจากการร้องไห้ทุกข์โศก คร่ำครวญเสียที ก็เลยมาเนรมิตเป็นรูปที่น่าสะพรึงกลัว ขับไล่ฝูงกานั้นกระจัดกระจายไปหมด ก็เลยหมดเรื่องหมดราวกันไป

ที่เล่ามานี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงคติธรรมที่ว่า แม้แต่คุณธรรม ก็จะต้องใช้ปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าใช้ปฏิบัติไม่ถูก ก็ไม่เป็นธัมมานุธัมมปฏิบัติ ก็ไม่เกิดผล เหมือนอย่างฝูงกาที่ใช้ความเพียรพยายามเป็นอันมากแต่ไร้ประโยชน์ จะเห็นว่ากาฝูงนี้ มีความเพียรอย่างมาก ไม่ได้ท้อถอยเลย พวกกันช่วยกันวิดน้ำทะเล แต่น้ำทะเลก็ไม่รู้จักแห้ง และถ้าขึ้นวิดต่อไปก็ตายเปล่า เพราะฉะนั้น ความเพียรที่ใช้ไม่ถูกที่ถูกต้อง ก็ไม่สำเร็จผล

หลักธรรมเรื่องอื่น ก็เช่นเดียวกัน อย่างเรื่องสันโดษ สันโดษนี้ก็ต้องใช้ให้เหมาะสมสนองความเพียร ท่านให้สันโดษ ก็เพราะว่า จะได้ไม่มัวกังวลกับเรื่องการแสวงหาความสนุกสนานบันเทิงบำรุงบำเรอตนเอง จะได้เอาเวลาและแรงงาน ที่จะใช้ในการแสวงหาความสุขสำราญการบำรุงบำเรอนั้น มาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ทำ ความเพียรปฏิบัติธรรม สันโดษก็เป็นเครื่องสนับสนุนการเพียรพยายามทำหน้าที่การงานปฏิบัติธรรม และในเวลาปฏิบัตินั้นก็มีความสุขไปด้วย แต่ที่นี้ ถ้าใช้ไม่ถูก ไม่รู้ความมุ่งหมาย สันโดษก็อาจจะกลายเป็นความพอใจชนิดที่พาให้เกียจคร้าน แล้วก็สบาย

ด้วยการเกียจคร้านอยู่อย่างนั้น กลายเป็นคนที่ไม่ปฏิบัติให้เจริญก้าวหน้า ปฏิบัติธรรมก็ไม่ปฏิบัติ ทำอะไรก็ไม่ทำ ก็มีสุขแบบที่ว่าไม่ตื่นนอนขวย แต่อาจจะไปเกิดปัญหาที่หลัง เพราะว่าไม่ทำสิ่งที่ควรทำไว้ ถึงเวลาเมื่อเรื่องขึ้นมาก็เดือดร้อนตัวเอง กลายเป็นปัญหาบีบคั้น แก้ไขได้ยาก ทำให้เกิดทุกข์

เพราะฉะนั้น หลักธรรมทุกๆ ข้อนี้ ย่อมจะมีขอบเขต มีความมุ่งหมายที่จะต้องให้ปฏิบัติให้ถูก อาตมภาพก็นำมาเล่าไว้พอเป็นตัวอย่าง ถ้าหากว่าปฏิบัติธรรมได้ถูกหลัก ถูกความมุ่งหมาย เช่น ความเพียรก็นำมาใช้ปฏิบัติทำสิ่งที่เราเห็นชัดว่าเป็นไปได้ ทำให้ถูกทาง หรือ สันโดษ ก็นำมาใช้เป็นเครื่องสนับสนุนความเพียรพยายามในการปฏิบัติกิจหน้าที่ของตน โดยมีจิตใจสุขสบายพร้อมไปด้วย ก็จะทำให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางโลกและทางธรรม

เฉพาะในแง่ของปัญญา เมื่อปฏิบัติตามหลักทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมา เริ่มแต่การคบหาคนดีมีความรู้ฟังคำแนะนำสั่งสอนจากท่าน นำมาพิจารณาไตร่ตรอง เลือกเฟ้นให้ปฏิบัติให้ถูกหลัก ถูกความมุ่งหมาย ก็จะบรรลุประโยชน์สุข เป็นประโยชน์สุขส่วนตนเองเป็นเบื้องต้น และถ้านำไปใช้ในกิจการของส่วนรวมก็จะเกิดประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม นั้นกว้างขวางยิ่งขึ้นไป แล้วก็ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมที่ตนปฏิบัติไปด้วย เพราะว่า เมื่อนำมาปฏิบัติได้ถูกต้องแล้ว ก็จะเกิดความรู้ความเข้าใจเห็นชัดเจนนั่นมาว่า ธรรมข้อนี้ปฏิบัติอย่างนี้แล้ว จะเกิดผลอย่างนี้ๆ ปัญญา ก็จะเห็นชัดผลปฏิบัติ รู้ประจักษ์ทางที่ถูกหรือผิดพลาด แล้วก็เจริญเพิ่มพูนขึ้นไปโดยลำดับ เพราะฉะนั้น หลักธรรมหมวดนี้ จึงได้ชื่อว่า *ปัญญาภูมิธรรม* ดังที่อาตมภาพได้

แสดงมา

วันนี้ ก็คิดว่า แสดงธรรมเรื่องปัญญาวุฒิธรรม แต่เพียงย่อ
พอได้ใจความ ก็ขอจบลงเพียงเท่านี้ ขออนุโมทนาโยม เจริญพร